DOI: 10.48261/PIS264714

MACIEJ KORKUĆ
IPN Oddział w Krakowie
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
ORCID: 0000-0002-4652-0576

ABECADŁO INDOKTRYNACJI. KOMUNISTYCZNY SŁOWNIK DLA ŻOŁNIERZY Z SIERPNIA 1945 R.

THE ABCS OF INDOCTRINATION: A COMMUNIST DICTIONARY FOR SOLDIERS FROM AUGUST 1945

Streszczenie: Poniższa publikacja zawiera edycję *Słowniczka politycznego dla żołnierzy*, wydanego drukiem w sierpniu 1945 r. Zawierał on zestaw krótkich tekstów, dotyczących życia politycznego, poświęconych rozmaitym postaciom, wydarzeniom itp., opisanych językiem komunistycznej propagandy. Wydawca wskazał, że prezentowane wydawnictwo odzwierciedla stan propagandy, szybko się wówczas zmieniającej, obowiązujący w momencie opublikowania tej książki. Podkreślił także występujące w niej liczne kłamstwa, mające na celu narzucenie odbiorcom obrazu świata zgodnego z oczekiwaniami władz w Warszawie i ich sowieckich mocodawców.

Słowa kluczowe: propaganda komunistyczna, historia Polski 1945 r.

Abstract: The following publication presents an edition of the *Political Glossary for Soldiers*, originally published in August 1945. It contained a series of short texts concerning political life – devoted to various figures, events, and the like – written in the language of communist propaganda. The editor noted that the publication presented reflected the state of propaganda – which was rapidly changing at the time – that prevailed when the book was

published. He also highlighted the numerous lies it contained, intended to impose upon the audience a worldview aligned with the expectations of the authorities in Warsaw and their Soviet masters.

Keywords: communist propaganda, history of Poland in 1945

„Siły zbrojne PRL, praktycznie od swego powstania w 1943 r. aż po 1989 r., były przede wszystkim wojskiem PPR i PZPR. Wprawdzie wyposażano je w różne narodowe atrybuty, ale dyspozycja tą armią należała do partii [komunistycznej]" – pisał historyk wojskowości Jerzy Poksiński[1]. W ostatnich miesiącach II wojny światowej setki tysięcy obywateli Rzeczypospolitej znalazły się w szeregach tego wojska, podporządkowanego Polskiej Partii Robotniczej i Sowietom. Komuniści dążyli do przebudowy mentalności zmobilizowanych ludzi, a także zmiany sposobu postrzegania przez nich rzeczywistości, w tym sposobu myślenia o podstawowych składnikach otaczającego ich świata. To dążenie – zgodnie z sowieckimi wzorcami – odbijało się na zawartości programów wychowawczo-politycznych oraz materiałów propagandowych przeznaczonych dla żołnierzy.

Indoktrynowanie osób wcielonych do „ludowego" wojska zawsze miało dla partii komunistycznej priorytetowe znaczenie, szczególnie ważne to było w pierwszym okresie budowy nowego systemu władzy, gdy podstawowym problemem PPR był brak odpowiednio ukształtowanych kadr i nikłe zaplecze społeczne. Zaszczepiane treści miały w założeniu przebudować postrzeganie rzeczywistości przez żołnierzy. Oni następnie mieli oddziaływać na swoje rodziny i środowiska, w których żyli. Aż do ostatnich dni komunizmu armia miała nie tylko spełniać funkcję militarną, lecz także być narzędziem politycznej indoktrynacji młodych ludzi[2].

ISTOTA PUBLIKACJI

Publikację *Słowniczka politycznego dla żołnierzy* (dalej: *Słowniczek*) przygotowało Wydawnictwo Oddziału Propagandy Głównego Zarządu Polityczno-Wychowawczego Wojska

[1] J. Poksiński, *Siły zbrojne wobec ugrupowań niepodległościowych w Polsce w latach 1944–1956* [w:] *Wojna domowa czy okupacja? Polska po roku 1944. Materiały z sesji zorganizowanej na Zamku Królewskim w Warszawie 6 listopada 1997 przez Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej*, red. A. Ajnenkiel, Wrocław–Warszawa–Kraków 1998, s. 126.

[2] T. Leszkowicz, *Spadkobiercy Mieszka, Kościuszki i Świerczewskiego. Ludowe Wojsko Polskie jako instytucja polityki pamięci historycznej*, Warszawa 2022, s. 29–31.

Polskiego (dalej: GZP-W WP)[3]. Broszura ta miała być materiałem instruktażowym – przewodnikiem po obowiązujących, na tym etapie, tezach propagandy. Adresowana była do żołnierzy. Należy jednak zakładać, że w pierwszej kolejności miała stanowić skrócony instruktaż dla aparatu polityczno-wychowawczego.

Z punktu widzenia dzisiejszego badacza przypomnienie *Słowniczka* ma znaczenie szersze niż tylko pokazanie wewnętrznego druku dla wojska. Tego rodzaju opracowania powstawały na podstawie szczegółowych decyzji politycznych kierownictwa partii komunistycznej. Były realizacją propagandowych wytycznych najważniejszych działaczy. Uwzględniały też aktualną linię polityczną władz sowieckich. Ludzie odpowiedzialni za realizację takich wytycznych byli rozliczani z prezentowania linii swoich przywódców.

Działania propagandowe komunistów były scentralizowane. Od początku swoich rządów próbowali zadbać o kompleksowość i jednolitość propagandy w całym kraju oraz odciąć społeczeństwo od konkurencyjnych źródeł informacji. Na straży tego systemu miała stać cenzura[4]. Tak jak w ZSRS, przekaz druków, podobnych do prezentowanego poniżej, odzwierciedlał decyzje polityczne dotyczące aktualnie obowiązującej strategii. Stanowił odbicie decyzji politycznych i wytycznych na bieżąco dostosowanych do poleceń Moskwy. „Obowiązywał model naśladownictwa Związku Radzieckiego w każdej dziedzinie" – mówił po latach Jakub Berman[5]. Zresztą Sowieci pilnowali przekazu propagandowego. „[P]rzyjeżdżali jako doradcy. Szczególną ich domeną stało się wojsko i aparat bezpieczeństwa […] przyczynili się też bezpośrednio do tworzenia systemu cenzury" – pisali autorzy wstępu do edycji dokumentów dotyczących Głównego Urzędu Kontroli Prasy[6]. Narracja była aktualizowana w zależności od zmian sytuacji politycznej. Ta w 1945 r. była szczególnie dynamiczna. Rządzący musieli na bieżąco dostosować swój przekaz do zmieniających się uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych oraz do nowych poleceń Moskwy. Dlatego prezentowane poniżej treści są ważnym odzwierciedleniem pewnego momentu w dziejach propagandy i szerzej – reżimu komunistów.

Nie jest przypadkiem, że w zaprezentowanej broszurze nie ma nazwisk: ani redaktora całości, ani autorów haseł. Nie było w niej miejsca dla swobodnie wyrażanych własnych poglądów. Wszyscy jej twórcy byli częścią machiny propagandowej, w której wojsko miało szczególną rolę do odegrania.

Słowniczek pokazuje więc szeroki obraz propagandowej strategii komunistów w konkretnym momencie historii Polski. Jest kompleksowym zestawieniem haseł, które w 1945 r. jego zleceniodawcy uznali za konieczne do wyjaśnienia nowej rzeczywistości politycznej. Uczyniono to za pomocą nowego języka, nowych pojęć i punktów odniesienia, a także

[3] Więcej o Głównym Zarządzie Polityczno-Wychowawczym WP: *ibidem*, s. 27–29.

[4] B. Gogol, *„Fabryka fałszywych tekstów". Z działalności Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Gdańsku w latach 1945–1958*, Warszawa 2012, s. 26.

[5] T. Torańska, *Oni*, Londyn 1985, s. 329.

[6] *Główny Urząd Kontroli Prasy 1945–1949*, oprac. D. Nałęcz, Warszawa 1994.

nowych interpretacji pojałtańskiej rzeczywistości, zgodnych z potrzebami Kremla i narzuconego przez Stalina reżimu.

Niektóre ze schematów przedstawiania rzeczywistości, zawartych w omawianym druku, pozostały fundamentem propagandy przez dłuższy czas. Inne szybko zostały zmienione lub usunięte. Zawarty w nim zestaw interpretacji wydarzeń został zaktualizowany w stosunku do tego, który głoszono w okresie PKWN i tzw. Rządu Tymczasowego. W tamtym czasie chociażby Stanisław Mikołajczyk występował jeszcze jako premier zwalczanego rządu RP w Londynie, a po jego dymisji – jako polityk pozostający na uchodźstwie. Ważną rolę propagandową w 1944 r. odgrywał Zygmunt Berling, fałszywie przedstawiany jako uosobienie patriotyzmu. Później jego zadania miał realizować Michał Żymierski. Dlatego w *Słowniczku* wyeksponowane zostało nazwisko Żymierskiego, nie ma natomiast hasła *Berling Zygmunt*.

Syntetyczny charakter publikacji wymuszał pokazanie tego, co najważniejsze, przy eliminacji treści – z punktu widzenia wytycznych Moskwy – niekorzystnych lub mniej istotnych na ówczesnym etapie walki politycznej. Ważne jest więc także to, czego w niej nie ma. Nie znajdziemy np. hasła *Komunizm*. W 1945 r. nie było wygodne jego eksponowanie, a struktury komunistycznej PPR w wojsku działały tylko w sposób nieoficjalny aż do roku 1948. W *Słowniczku* wszystko, co wiązało się z działalnością ludzi Stalina w Polsce, miało być prezentowane jako patriotyczne, narodowe, wyzwoleńcze i demokratyczne.

Omawiany tekst zawiera więc zestawienie ujęć i sformułowań, które otoczenie Bolesława Bieruta i Władysława Gomułki na tym etapie uznawało za pożądane i je promowało. Dzięki swej spójności, przemyślanemu doborowi haseł i syntetycznej formie, jest dzisiaj niezwykle ciekawym źródłem do całościowego opisu charakteru i treści komunistycznej narracji propagandowej z przełomu lipca i sierpnia 1945 r.

Jak wspomniano, należy go postrzegać jako coś więcej niż tylko wewnętrzny materiał dla wojska. Jest skierowany do żołnierzy, ale głoszone w nim tezy nie mogły być rozbieżne z przekazem adresowanym wówczas do całego społeczeństwa. Stanowi syntetyczne zestawienie treści, przeznaczonych dla milionów Polaków, publikowanych – na ogół w formie rozproszonej – poprzez radio, prasę i bieżącą propagandę wizualną.

Prezentowane poniżej źródło ukazuje też metody fałszowania obrazu rzeczywistości. W oderwaną od faktów, często wprost zakłamaną narrację komunistycznej propagandy wpleciono hasła, pojęcia i wartości powszechnie akceptowane wśród Polaków. Pomijano fakty niewygodne dla rządzących, a w ich miejsce ostentacyjnie eksponowano elementy drugorzędne (np. wyliczano sowieckie i komunistyczne ordery nadane zachodnim dowódcom i politykom) lub zwyczajnie zmyślone (np. przedstawienie Stalina i Mołotowa jako sprawdzonych przyjaciół Polaków).

Odpowiedzialny za propagandę Berman mówił poźniej, że komuniści znajdowali się „pod ogromną presją opinii publicznej, wyrosłej na mentalności międzywojennej, która

rząd londyński traktuje jako przedłużenie państwowości"[7]. Dlatego warto podkreślić, że ludzie stojący na czele GZP-W WP doskonale rozumieli, w czym uczestniczą. Wiedzieli, że pisząc prawdę, musieliby przedstawić fakty stawiające ich w skrajnie negatywnym świetle. Mieli świadomość, że byli narzędziem Moskwy, a nie reprezentantami społeczeństwa. Wiedzieli także, że zwalczali legalny rząd RP, prowadzący walkę o niepodległy byt państwowy od 1939 r., a nie pozbawioną znaczenia grupę prywatnych osób – emigrantów. Mieli świadomość tego, że władze reprezentujące ciągłość państwową i prawną państwa odrodzonego w 1918 r. to prezydent Władysław Raczkiewicz i premier Tomasz Arciszewski. Zdawali sobie sprawę, że zwalczają Prezydenta RP (a nie: „prezydenta") oraz że uderzają w prawdziwego polskiego Prezesa Rady Ministrów, Naczelnego Wodza, żołnierzy Wojska Polskiego (i tych z PSZ, i tych z Armii Krajowej). Orientowali się także świetnie, że na skutek sowieckiej okupacji Polski władze RP, jako jedyne spośród rządów uchodźczych funkcjonujących w czasie wojny w Londynie, nie miały możliwości powrotu do kraju.

CZAS PRZYGOTOWANIA DO DRUKU

Zaprezentowany poniżej tekst jest dwudziestą czwartą broszurą wydaną przez Oddział Propagandy GZP-W WP. Instytucja ta opublikowała materiały propagandowe dotyczące różnej problematyki. Część z nich dotyczy komunistycznej wizji wydarzeń II wojny światowej. Należą do nich takie tytuły, jak: *Sanacja winowajcą klęski wrześniowej*; *Powstanie w Warszawie, fakty i dokumenty*; *Powstanie w Warszawie (wyd. uzupełnione)*; *O ziemie polskie na zachodzie*; *Ziemie polskie na zachodzie* i *Nowa karta dziejów Polski*. Publikowano także nowe, politycznie skorygowane ujęcia historii: *Zamachy niemieckie na byt Polski*; *Demokracja i reakcja w powstaniach narodowych*; *Zgubność kierunku wschodniego w dziejach Polski przedrozbiorowej*. W „dorobku" tej instytucji znalazły się także publikacje wystąpień ludzi realizujących politykę Stalina w Polsce, takie jak *Exposé Ministra Obrony Narodowej 2 I 1945 r.* czy *Odbudowa Gospodarcza Nowej Polski, sprawozdanie Min. Przemysłu*. Do tego dochodziły materiały propagandowe o charakterze biograficznym, jak *Generał broni Rola Żymierski (życiorys)* oraz druki okolicznościowe (*Pierwszy zjazd Związku Samopomocy Chłopskiej*). Publikowano też materiały literackie do wykorzystania w czasie uroczystych akademii (B. Prus, *Michałko*; *Wiersze i pieśni Armii Ludowej*; Maria Czanerle, *Na skrzyżowaniu dróg*; *Bij Niemca! (wiersze i inscenizacje)*; *Meldunek i inne utwory dla teatrzyków żołnierskich*; *Wybór wierszy i pieśni*; *Wiersze i piosenki*; *Wiersze i pieśni I Armii Polskiej w ZSRR* oraz *Warszawa (zbiorek wierszy)*). Wśród wcześniejszych wydawnictw GZP-W WP było także pierwsze wydanie broszury pt. *Słowniczek polityczny dla żołnierzy*.

[7] T. Torańska, *Oni*…, s. 261.

Publikowany poniżej tekst to „wydanie drugie, uzupełnione i rozszerzone”[8]. Na jego okładce umieszczono datę „sierpień 1945”. Oczywiście materiał musiał być napisany wcześniej, sprawdzony pod kątem politycznym i językowym, oraz przygotowany do druku. Był jednak aktualizowany do ostatniej chwili. W tamtych czasach, ze względów technicznych, wymagało to większej zapobiegliwości niż dzisiaj. Zawartość broszury potwierdza, że jej treść została uzupełniona w ostatnich dniach lipca lub nawet na samym początku sierpnia. Przedstawia bowiem świat tuż po zwycięstwie brytyjskiej Partii Pracy w wyborach. Clement Attlee jest już przedstawiany jako „premier Wielkiej Brytanii” po „zwycięstwie w wyborach w lipcu 1945 r.” Wiemy, że polityk ten objął urząd szefa rządu 26 lipca tego roku[9]. Jest także mowa o spotkaniu Harry'ego Trumana, Józefa Stalina i Winstona Churchilla na konferencji w Poczdamie, a także stwierdzenie, że Attlee kontynuował udział w rozmowach poczdamskich w miejsce Churchilla. Z drugiej strony mamy stwierdzenie, że „naród polski domaga się jak najszybszego formalnego załatwienia […] sprawy [Ziem Zachodnich] na forum międzynarodowym”. Można je interpretować jako powstałe jeszcze przed zakończeniem konferencji w Poczdamie, która miała miejsce od 17 lipca 1945 do 2 sierpnia 1945 r. W tekście bowiem nie ma informacji o jej zakończeniu.

Zostały uwzględnione także inne wydarzenia z ostatnich miesięcy i tygodni. I tak Truman jest przedstawiany jako prezydent (kwiecień 1945 r.), a Żymierski jako „marszałek Polski” (maj 1945 r.). Są wiadomości o opublikowaniu treści umowy moskiewskiej oraz o procesie 16 przywódców Polskiego Państwa Podziemnego (czerwiec 1945 r.). Można także znaleźć informacje o tzw. Tymczasowym Rządzie Jedności Narodowej, powołanym w czerwcu 1945 r., z udziałem Mikołajczyka i nielicznych działaczy ze środowisk niepodporządkowanych komunistom. Z treści broszury wynika, że komuniści jeszcze nie przystąpili do otwartego zwalczania przywódcy PSL i jego zwolenników – do tego wątku niebawem powrócimy.

Z drugiej strony w opracowaniu nie ma mowy o nowym dokumencie dotyczącym granic, ogłoszonym jako rzekomo prawomocna umowa Polski ze Związkiem Sowieckim 16 sierpnia 1945 r. Wiadomość na ten temat z pewnością zostałaby wykorzystana chociażby w haśle o „linii Curzona”. To także potwierdza, że omawiany tekst musiał pójść do druku najpóźniej na przełomie lipca i sierpnia 1945 r.

[8] Podstawą niniejszej publikacji był egzemplarz tego druku ze zbiorów Studium Polski Podziemnej w Londynie. Dostępny jest także egzemplarz w Bibliotece Narodowej. Został tam zeskanowany i umieszczony w domenie publicznej pod adresem: https://polona.pl/preview/4f7be7f4-6ce8-4fc1-9ebc-168fcdeedc2f. Oba egzemplarze w pełni pokrywają się pod względem zawartości.

[9] Labour Party wygrała wybory w Wielkiej Brytanii w lipcu 1945 r. Clement Attlee został premierem 26 VII 1945 r. Urząd pełnił do 26 X 1951 r. Museum of the Prime Minister, hasło: *Clement Attlee*, https://www.museumofpm.org/prime-ministers/clement-attlee/, dostęp 3 VI 2026 r.

UWARUNKOWANIA MIĘDZYNARODOWE

Lipiec i sierpień 1945 r. to czas, kiedy wdrażano w życie jałtańskie ustalenia Stalina, Roosevelta i Churchilla. Przywódcy Wielkiej Brytanii i USA kontynuowali prowadzoną od 1943 r. politykę ustępstw wobec imperialistycznych posunięć Sowietów. Stalin dostosowywał tę politykę do własnych potrzeb. Tam, gdzie decyzje mocarstw oznaczały koncesje na rzecz ZSRS (polska granica wschodnia), realizował je w pełni. Natomiast tam, gdzie stwarzały perspektywę pomniejszenia zakresu dominacji komunistów (nowy rząd i wolne wybory w Polsce), sabotował literę i ducha porozumień. W tej sytuacji tym ważniejsze było wpływanie na nastroje społeczne również poprzez odpowiednio kształtowaną narrację propagandową.

Z drugiej strony Truman i Attlee, choć nie brakowało pomiędzy nimi różnic, w gruncie rzeczy biernie akceptowali stan rzeczyw Polsce. Kolejno przyjmowali do wiadomości działania Stalina, nawet zupełnie sprzeczne z duchem i treścią ustaleń tzw. Wielkiej Trójki, powziętych w Jałcie. Należało do nich aresztowanie, wywiezienie do Moskwy i proces przywódców Polskiego Państwa Podziemnego, którzy – zgodnie z literą postanowień krymskich – powinni zostać zaproszeni do nowego rządu, a nie wtrąceni do więzień. Przywódcy zachodni skupiali się – podobnie jak ich poprzednicy w ostatnim czasie – na wspieraniu dla Mikołajczyka.

W Polsce, w oficjalnej propagandzie, przeznaczonej dla społeczeństwa, wciąż podkreślano hasła o jedności aliantow. Takie komunikaty były potrzebne komunistom. Wskazywanie, że działania ZSRS mają silne oparcie w decyzjach wszystkich mocarstw alianckich, miało osłabiać w społeczeństwie wolę oporu. Umacniało to narrację komunistow o braku alternatywy dla ich władzy. Było tak, chociaż zarowno Moskwa, jak i działacze, ktorzy mieli bezpośredni dostęp do Stalina, wiedzieli, że ta sytuacja powoli ulega zmianie. Już w maju 1945 r. Gomułka dostrzegał, że „Anglia z obawy przed Związkiem Radzieckim usztywniła swoją politykę. Czas ustępstw dla Związku Sowieckiego skończył się”[10]. Jednak nie było to wówczas jeszcze widoczne w odniesieniu do Polski. Waszyngton i Londyn cofnęły uznanie dla legalnych władz RP i nawiązały relacje dyplomatyczne z nowym, marionetkowym rządem w Warszawie. Zrobiono tak, mimo że umowa moskiewska i jej tło, tj. sowieckie represje w Polsce oraz osądzenie i osadzenie w sowieckich więzieniach przywódców Polskiego Państwa Podziemnego, były dokonaną przez Kreml mocno rozszerzoną „interpretacją” postanowień z Jałty. Moskwa była z tego stanu rozgrywki dyplomatycznej zadowolona.

W załączonym materiale politycy zachodni opisywani są w sposób pozytywny. Wpisuje się to w podkreślanie jedności mocarstw alianckich. ZSRS zawsze jest wymieniany na pierwszym miejscu, jako stojący na czele „Koalicji Państw Demokratycznych”.

[10] *Protokół obrad KC PPR w maju 1945*, oprac. A. Kochański, Warszawa 1992.

Nie bez powodu w haśle o samej konferencji krymskiej stwierdzono, że jej wyniki „były wyrazem wzmacniającej się jedności Anglii, ZSRR i St. Zjednoczonych". Także o wydarzeniach związanych z konferencją w San Francisco pisano, że „są dowodem wzmocnienia jedności państw demokratycznych, a przede wszystkim ZSRR, Anglii i St. Zjednoczonych".

To miało być wyraźnym komunikatem dla społeczeństwa – zmiany dokonane pod egidą Moskwy nie są tymczasowe. Wyrażane w Polsce nadzieje na konflikt wolnego świata z Sowietami, który miałby przynieść uwolnienie Polski spod moskiewskiej dominacji, miały się jawić jako pozbawione szansy powodzenia.

CUDZYSŁÓW

Szczególną rolę w odwracaniu pojęć, charakterystycznym dla tej publikacji, a także dla innych propagandowych druków komunistów z tego czasu, jest świadome nadużywanie cudzysłowu. Witold Doroszewski wskazał, że znak ten służy nie tylko do wyodrębnienia i zaznaczenia cytatów, lecz także „dla nadania wyrazowi odcienia ironii"[11]. W *Słowniczku* cudzysłowy służyły do odwracania percepcji rzeczywistości poprzez nadawanie sarkastycznego wymiaru terminom będącym rzetelnym odbiciem rzeczywistości. Cynicznie i z premedytacją o Arciszewskim pisano: „»premier« byłego »rządu« londyńskiego, rzekomy »socjalista«". Prezydent Raczkiewicz był prezentowany „jako bezprawnie mianowany »prezy[dentem]« przez dezertera Mościckiego". Cały wysyp tak skonstruowanych epitetów dotyczył legalnych władz RP: „operetkowy »rząd«", „reakcyjny »rząd« londyński", „zbankrutowany »rząd« londyński", „reakcyjno-faszystowski »rząd« londyński". Czasami nawet zapętlano się, dopisując przed cudzysłowem skrót „tzw.", co powoduje, że – logicznie biorąc – oba te zabiegi się wzajemnie znosiły, oczywiście wbrew intencjom autorów. Przykładem jest zastosowana w nocie o Stanisławie Grabskim formuła: „zwalczał zgubną politykę tzw. »rządu« emigracyjnego w stosunku do ZSRR".

My z kolei dostrzegamy, że nie wstawiano cudzysłowów tam, gdzie odcień drwiny byłby pożądany czy wręcz konieczny. Do swoistej perfekcji doprowadzono sowiecką metodę fałszywie eksponowanej rzekomej suwerenności zniewolonych przez Moskwę narodów i państw. Podkreślanie niezależności i państwowego charakteru tworzonych przez Sowietów i w pełni przez nich nadzorowanych bytów łączono z teatralnym traktowaniem podmiotów utworzonych w ZSRS w roli suwerennych przedstawicieli państw, które mają prawo dysponować ich obywatelami i terytoriami.

[11] W. Doroszewski, *Słownik języka polskiego*, on-line: https://sjp.pwn.pl/doroszewski/cudzyslow;5418135, dostęp 20 III 2026 r.

Podważanie określeń adekwatnych do opisu ówczesnych realiów politycznych szło więc w parze z nadawaniem niezasadnej powagi terminom będącym zaprzeczeniem rzeczywistości, przynależącym do sowieckiego i komunistycznego *theatrum* propagandy. Komuniści dążyli w ten sposób do takiego zakłamania rzeczywistości, aby świat wykreowany w propagandzie całkowicie zajął jej miejsce w świadomości czytelników. Miało to przyzwyczajać odbiorców do nowego postrzegania otaczających ich realiów. Skrzywione zwierciadło było wskazywane jako trafny opis faktów, a lustro zwyczajne – jako przedstawiające obraz zniekształcony. Ich zabiegi miały oddziaływać – także podprogowo – na budowę nowego aparatu pojęciowego w głowach żołnierzy kształtowanych przez aparat polityczny.

Za egzekwowaniem posłuchu wobec nowej rzeczywistości stały miliony sowieckich żołnierzy oraz służby, stosujące brutalne represje, w tym wywózki i mordy, wobec osób, które nie chciały się podporządkować tym narracjom.

Dzisiaj użycie cudzysłowu w opisie tamtych lat w sposób oczywisty powinno pokazywać dystans do teatralnych formuł, używanych w imperium Stalina. Zasadne byłoby zaznaczanie dystansu do tych formuł. Opisy działań PKWN w sposób oczywisty wymagają zaznaczenia dystansu do propagandowych stwierdzeń z epoki. Na przykład w odniesieniu do możliwości dysponowania terytorium Polski przez Edwarda Osóbkę, w pełni zasadnie dzisiaj historyk stwierdza: „27 lipca 1944 r. PKWN, na którego czele stał socjalista Edward Osóbka-Morawski, zawarł z ZSRR układ o granicy, na mocy którego »przekazał« Sowietom wschodnie terytoria II Rzeczypospolitej”[12]. Wszak z punktu widzenia prawa, obowiązującego wówczas w Polsce, Osóbka był osobą prywatną. Skądinąd potem sam przyznawał, że doskonale wiedział, iż źródłem jego władzy były wyłącznie decyzje Stalina: „Bierut z pewnością wiedział od Wandy Wasilewskiej, że to Stalin zaproponował moją kandydaturę na Przewodniczącego PKWN”[13].

FRONT NARODOWY, ANTYSEMITYZM, ZAOLZIE I KATYŃ

Jednym z ciekawszych pojęć, które pojawiają się w przedstawionej poniżej publikacji, jest Front Narodowy, będący także tytułem jednego z haseł. Nie chodzi o sam termin, używany już wcześniej w propagandzie komunistów, lecz o sposób, w jaki byt ten został opisany. Pojęcie to lansowano jako odnoszące się, co widać w *Słowniczku*, przede wszystkim do

[12] W. Marciniak, *Uwagi o genezie polsko-radzieckiej umowy repatriacyjnej z 6 lipca 1945 r.*, „Acta Universitastis Lodzensis, Folia Historica” 2013, nr 91, s. 113.

[13] *Krawędź ciemności. Zapis rozmowy z pierwszym premierem Polski Ludowej Edwardem Osóbką-Morawskim*, oprac. A. Góral, Warszawa 1989, s. 39.

PPR i jej przybudówek – prokomunistycznych ugrupowań, które zawłaszczyły nazwy PPS, SL oraz SD. Dlatego o owym „Froncie Narodowym" pisano w prezentowanym materiale, że jego „organami […] są Komisje Porozumiewawcze Stronnictw Demokratycznych. Pomimo że poszczególne partie są całkowicie niezależne jedna od drugiej, dobrowolna ich współpraca w ramach Frontu Narodowego zacieśnia się coraz bardziej. Szczególnie bliską i przyjazną jest współpraca dwóch wielkich partii robotniczych PPR i PPS, która dodatnio wpływa na spoistość całego bloku demokratycznego".

Jednak – jak czytamy – „obecnie" Front „został rozszerzony przez wejście w jego skład szeregu działaczy demokratycznych z kraju i zagranicy, popierających [Tymczasowy] Rząd Jedności Narodowej". W omawianym czasie do tego gabinetu, zdominowanego przez ludzi Stalina, dopuszczono Mikołajczyka w roli wicepremiera. Pozwolono także na podjęcie przez jego stronnictwo jawnej działalności w kraju. W związku z tym propaganda zaczęła odwoływać się do swoistego, limitowanego „pojednania". Wtedy jeszcze członkowie PSL ewidentnie byli traktowani jako ci, którzy po pierwszych ustępstwach i wejściu do TRJN mogli dać się przysposobić do stopniowego, coraz silniejszego podporządkowania się komunistom. Dlatego w *Słowniczku* do „Frontu Narodowego" zalicza się zarówno ludowców, jak i ich lidera. Byli oni traktowani jako rokujący na wkomponowanie w nowy system władzy. Wszystkie ugrupowania, będące uczestnikami tak pojmowanego Frontu Narodowego, przeciwstawiono prawowitym władzom RP, pozostającym w Wielkiej Brytanii, określanym w tym materiale jako „reakcyjna klika emigrancka w Londynie" czy też „klika reakcyjna Raczkiewiczów i Arciszewskich". Dopiero później nastąpi etap antypeeselowskiej brutalnej ofensywy propagandowej. W momencie powstania omawianej publikacji zleceniodawcy polityczni GZP-W WP nie zostali zatrudnieni do bezwzględnego propagandowego niszczenia Mikołajczyka i jego stronnictwa.

Tak opisywany Front Narodowy już wkrótce zniknął ze słownika komunistycznej propagandy. W lutym 1946 r. definitywnie okazało się, że Mikołajczyk i jego stronnicy, występujący już jako Polskie Stronnictwo Ludowe, obrali kurs na pełną samodzielność. Wydano bezpardonową wojnę PSL i jego liderowi po odrzuceniu przez niego propozycji stworzenia jednego bloku wyborczego, w którym PSL miałoby „przydzielone" w parlamencie 20 proc. mandatów, podobnie jak PPR, SL, PPS[14].

Niezwykle ciekawym odzwierciedleniem sowieckich i komunistycznych potrzeb propagandowych tamtego czasu było zamieszczenie dość rozległego objaśnienia pojęcia „antysemityzm". Widać, jak bardzo nowej władzy były potrzebne działania, które można było połączyć w jedną całość – nienawiść do Żydów ze „strzelaniem zza węgła"

[14] W takich okolicznościach komuniści mieliby z góry zagwarantowaną dominację w państwie, bez potrzeby fałszowania wyników głosowania, a PPR uzyskałaby propagandową legitymizację swojej władzy. Nie zgadzając się na wspólną listę, Mikołajczyk wyraźnie zaznaczył granicę swoich ustępstw, żądając przeprowadzenia autentycznie wolnych wyborów. W. Marciniak, *Uwagi o genezie…*, s. 113.

do przedstawicieli nowej władzy. W *Słowniczku* pisano: „Ale są pewne nieliczne grupy w społeczeństwie polskim, które, zarażone jadem rasizmu hitlerowskiego, mordują resztki pozostałych przy życiu Żydów polskich i judzą przeciw nim, chociaż wielu Żydów walczyło o naszą niepodległość podczas okupacji i w szeregach Wojska Polskiego, a obecnie pracują nad odbudową kraju. Robią to ci sami ludzie, którzy zabijają zza węgła działaczy demokratycznych i żołnierzy Wojska Polskiego". Omawiany tekst przygotowano w lipcu 1945 r., a więc jeszcze przed antyżydowskimi zajściami, takimi jak pogrom kielecki, w których siły podporządkowane komunistom odegrały co najmniej dwuznaczną rolę.

W omawianej pracy nie ma noty na temat ziem wschodnich. Jest informacja o „linii Curzona" jako granicy rzekomo sprawiedliwej i popieranej przez naród. Pisano: „Granica ta przewiduje włączenie wszystkich ziem z większością ludności polskiej do Polski, a z większością ukraińską, białoruską i litewską do odpowiednich republik radzieckich. Konferencja Krymska […] przyjęła linię Curzona, jako jedynie sprawiedliwą granicę polsko-radziecką. Naród polski uznaje linię Curzona, gdyż nie chce uciskać innych narodów […]". Autorzy dostrzegli natomiast problem Zaolzia, któremu poświęcili osobne hasło. Stwierdzili w nim jednoznacznie, że była to „część Śląska Cieszyńskiego, o większości polskiej, przyłączona siłą do Czechosłowacji w r. 1919. […] Polska demokratyczna, potępiając politykę Becka, domaga się zwrotu polskiego Zaolzia, zgodnie z zasadą samostanowienia narodów". W tym czasie władze komunistyczne ostentacyjnie wykorzystywały temat tego obszaru jako dowód ich rzekomej dbałości o granice i polski stan posiadania.

Innym ciekawym świadectwem propagandy tego czasu jest eksponowanie zbrodni katyńskiej, oczywiście w zafałszowanej przez Rosjan narracji, przypisującej ją Niemcom. Zakładano jeszcze, że sowiecką wizję tych wydarzeń da się trwale zaszczepić w świadomości społecznej. Dopiero później – poza nadzwyczajnymi sytuacjami[15] – w propagandzie komunistycznej Polski wybierano drogę przemilczenia kwestii Katynia.

„WYZWOLENIE"

W tego rodzaju drukach specjalne miejsce zajmował Związek Sowiecki. Był prezentowany jako ostoja demokracji i wolności. Wymieniano go na pierwszym miejscu wśród „państw demokratycznych", pokazywanych za pomocą formuły: „przede wszystkim ZSRR, Anglia i St. Zjednoczone".

Zawłaszczenie pojęć, takich jak „naród" i „demokracja", było ściśle powiązane z narzucaniem nowego znaczenia terminu „wyzwolenie". Oznacza on: „przywrócić wolność,

[15] Takim nadzwyczajnym momentem było opublikowanie w USA raportów i ustaleń na temat sowieckiego sprawstwa zbrodni katyńskiej, czemu próbowano w Polsce przeciwdziałać dość obszerną publikacją książkową. Zob. B. Wójcicki, *Prawda o Katyniu*, Warszawa 1953.

niezależność"[16].Tymczasem w języku władzy używano go na określenie praktycznie wszystkich ofensywnych działań Armii Czerwonej, przynoszących zajęcie terytoriów własnych lub cudzych. W tym znaczeniu słowo to jest kluczem narracyjnym do propagandowego zafałszowania opisu okupacji sowieckiej ziem wschodnich II Rzeczypospolitej oraz zniewolenia przez Moskwę całej reszty kraju w latach 1944–1945.

Używanie terminu „wyzwolenie" w nowym znaczeniu, na określenie sowieckiej dominacji i zniewolenia, było podstawą opacznego przedstawiania ZSRS i państw komunistycznych, budowanych pod jego nadzorem. Widać to zarówno w *Słowniczku*, jak i w innych drukach oraz na falach eteru. Odmieniano w nich to słowo często i przez wszystkie przypadki. Możemy przeczytać, że „Polska zawdzięcza Zw. Radzieckiemu swoje wyzwolenie", a komunistyczny „Rząd Tymczasowy ma historyczne zasługi w dziele wyzwolenia całości ziem polskich – w oparciu o sojusz i pomoc Zw. Radzieckiego". Zamiast terminów kalendarzowych, lansowano wówczas zwroty „po wyzwoleniu Polski", „z chwilą wyzwolenia Polski"[17]. W *Słowniczku* czytamy o „wkładzie w dzieło wyzwolenia", o „bohaterskim wkładzie w wyzwolenie Ojczyzny", o „wyzwoleniu Warszawy". Iwan Koniew to „wyzwoliciel Krakowa i Śląska", Georgij Żukow kierował „operacjami wojennymi, które doprowadziły do wyzwolenia Warszawy i Zachodniej Polski", a wojska sowieckie pod dowództwem Konstantego Rokosowskiego „wyzwoliły Lublin, Pragę i Pomorze". Żeby nie było wątpliwości, budowano kontrast w rodzaju: „Polska reakcja doprowadziła do klęski wrześniowej 1939 roku, a potem, zgrupowawszy się wokół tzw. »rządu« londyńskiego, usiłowała bezskutecznie hamować walkę o wyzwolenie kraju, idąc na rękę hitleryzmowi".

W owym czasie często podkreślano, że „zwycięstwo Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej w znacznym stopniu przyczyniło się do powstania niepodległej Polski". Stwierdzenie to było stałym motywem propagandy komunistycznej aż do końca istnienia PRL.

Podporządkowane komunistom wojsko opisywano jako „związane nierozerwalnym braterstwem broni z Armią Czerwoną, z którą wspólnie przelewało krew". Natomiast sam Związek Sowiecki (w tej broszurze już konsekwentnie określany jako „Radziecki"[18]) opisany został jako ten, któremu „Polska zawdzięcza […] swoje wyzwolenie". Dodawano, że „ZSRR w całej rozciągłości popiera nasze prawa do granic na Odrze i Nissie. Niesie pomoc w odbudowie Warszawy i uruchomieniu zniszczonego przemysłu", a „przyjaźń polsko-radziecka jest gwarancją naszego bezpieczeństwa i pokojowego rozwoju. Sojusz

[16] *Słownik języka polskiego PWN*, hasło: *Wyzwolić – wyzwalać*, https://sjp.pwn.pl/slowniki/wyzwolenie.html, dostęp 22 IV 2026 r.

[17] Bezpośrednio po upadku komunizmu ten termin był powszechnie używany, często bezrefleksyjnie.

[18] W tym czasie w używanym publicznie języku jeszcze funkcjonowały obok siebie przymiotniki „sowiecki" i „radziecki". Dopiero w kolejnych latach komuniści wyrugowali z języka oficjalnego przymiotnik „sowiecki". Szerzej zob. M. Korkuć, *Związek Sowiecki czy Radziecki? Sowiety czy rady? Uwagi na temat terminologii opisującej porewolucyjne państwo bolszewików*, „Arcana" 2014, nr 6.

polsko-radziecki został zacieśniony przez pakt przyjaźni, wzajemnej pomocy i współpracy powojennej".

Odwracanie znaczenia wyrazów już wtedy stało się podstawowym mechanizmem komunikacji (pozostanie to trwałą cechą propagandy komunistycznej). Ilustruje to opis zablokowania udziału Polski w konferencji w San Francisco przez Stalina, który nie zgodził się na udział w niej przedstawicieli prawowitych władz RP. W *Słowniczku* zostało to przedstawione w następujący sposób: „Wskutek knowań reakcji »londyńskiej« Polska nie wzięła udziału w Konferencji".

W omawianym wydawnictwie Stalin to „wielki przyjaciel Polski", który „wciela w życie swoje przyrzeczenie, że »Zw[iązek] Radziecki uczyni wszystko, aby umocnić przyjaźń polsko-radziecką i wszelkimi środkami przyczyni się do odbudowania silnej i niepodległej Polski«". Pod jego kierownictwem „Armia Czerwona zadała śmiertelne ciosy Niemcom, ratując świat przed tyranią hitlerowską". Osadzenie przez sowieckiego dyktatora marionetkowych władz komunistycznych w Warszawie to „sukcesy demokracji, która wyzwoliła przy pomocy ZSRR kraj i przystąpiła do odbudowy odrodzonego Państwa Polskiego". Z kolei Mołotow – autor niesławnego określenia Polski jako „bękarta traktatu wersalskiego" – został przedstawiony jako „znany ze swego niezwykle przyjaznego stosunku do Polski".

„DEMOKRACJA"

Obok terminu „wyzwolenie", który lansowano jako obowiązującą nazwę dla sowieckiego zniewolenia Polski, specjalną rolę wyznaczono dla pojęcia „demokracja" i pochodnych. Było ono często wykorzystywane na określenie komunistów i pozostałych sił, tworzących rządy oparte na wzorach sowieckiego państwa totalitarnego. W *Słowniczku* konsekwentnie stosowano sformułowania typu „demokratyczne Państwo Polskie" lub stwierdzenia w rodzaju: „Manifest PKWN sformułował […] zasady ustroju Polski demokratycznej". Komunistyczna PPR i jej przybudówki były określane jako „polskie partie demokratyczne", „blok demokratyczny", „cztery wielkie stronnictwa demokratyczne: Stronnictwo Ludowe, Polska Partia Robotnicza, Polska Partia Socjalistyczna i Stronnictwo Demokratyczne". Komunistyczna Armia Ludowa to była „demokratyczna organizacja zbrojna", a podporządkowane komunistom wojsko „jest przepojone duchem demokratycznym" i stoi na straży „porządku demokratycznego". Rady Narodowe to w *Słowniczku* „demokratyczne organy władzy", które rzekomo „zapewniają udział najszerszych warstw społeczeństwa w sprawowaniu władzy". Podkreślana jest „demokratyczna linia polityczna PKWN i Rządu Tymczasowego". Przy okazji mówi się także, że władze zdominowane przez komunistów to „prawowity rząd polski w Warszawie".

Krajowa Rada Narodowa była opisywana jako „najwyższy organ władzy państwowej w Polsce, tymczasowy Sejm narodu polskiego". Zleceniodawcy autorów omawianego

źródła doskonale wiedzieli, że ani sposób powstania KRN, ani jej skład nie miały nic wspólnego z zasadami parlamentaryzmu ani z jakąkolwiek reprezentacją społeczeństwa. Mimo to podkreślano, że w jej skład „wchodzą przedstawiciele najszerszych warstw społeczeństwa, stronnictw demokratycznych, organizacji społecznych, gospodarczych, oświatowych i związków młodzieży". I z tupetem stwierdzano, że KRN jest „uosobieniem odrodzonej państwowości polskiej, uosobieniem majestatu Rzeczypospolitej". W późniejszej propagandzie komunizmu odwołań do tego majestatu będzie już mniej.

Nie mogło zabraknąć odniesień do roli sowieckiego przywódcy w demokratycznym świecie. Stąd mamy stwierdzenia typu: „[Stalin to] wielki mąż stanu, cieszący się ogromnym autorytetem we wszystkich krajach demokratycznych".

WRÓG

W tak spolaryzowanej narracji należało odpowiednio spozycjonować wroga. Oprócz pokonanych Niemiec były nim ugrupowania i środowiska niepodległościowe, nieakceptujące porządku narzuconego przez Stalina i ZSRS. W prezentowanym źródle siły te są nazywane faszystami, reakcją, endecją lub sanacją. Dwu ostatnich z tych określeń używano w charakterze epitetów, bez specjalnej dbałości o faktyczną przynależność organizacyjną poszczególnych osób. Określenia, które powinny dotyczyć państw Osi (np. faszyzm) są pretekstem do pokazania, że „faszyści są we wszystkich krajach (jak sanacja i endecja w Polsce) najgorszymi wrogami swoich narodów. Wykorzenienie resztek faszyzmu na świecie jest niezbędnym warunkiem trwałego pokoju i szczęścia całego świata". Nawet termin „hitleryzm" odnoszony był do różnych krajów, w tym do Polski: „Hitleryzm, będąc oparciem dla reakcyjnych i faszystowskich ugrupowań w innych krajach, posługiwał się nimi jako narzędziem dla swoich bandyckich celów". W tym kontekście częścią schematycznych opisów są takie określenia, jak „znienawidzony przez naród reakcyjno-faszystowski »rząd« londyński".

Stwierdzenie „obecnie, wobec uznania Rządu Jedności Narodowej przez cały świat" oznacza, że 5 lipca 1945 r. stosunki z tymi władzami nawiązały główne mocarstwa Zachodu – USA i Wielka Brytania. Z tą problematyką łączą się pojawiające się określenia w rodzaju „obecnie, wobec likwidacji »rządu« londyńskiego...". Używano takich stwierdzeń, mimo że były one z gruntu fałszywe.

Wskazywanie, że „faszyzm" jest „najjaskrawszym wyrazem reakcji", pozwoliło autorom broszury na stwierdzenie, że „polska reakcja doprowadziła do klęski wrześniowej 1939 r., a potem, zgrupowawszy się wokół tzw. »rządu« londyńskiego, usiłowała bezskutecznie hamować walkę o wyzwolenie kraju, idąc na rękę hitleryzmowi", a „walka z reakcją jest walką o spokój i ład wewnętrzny, którego tak pragnie cały naród".

Jedną z cech propagandy komunistów było instrumentalne dzielenie społeczeństwa na różne grupy według własnych potrzeb. W sierpniu 1945 r., kiedy zapowiedziano amnestię, środowiska niepodległościowe nie były pokazywane jako w całości wrogie władzom w Warszawie. Obowiązywała narracja, w której przeciwstawiono władze RP na uchodźstwie, przywódców Polskiego Państwa Podziemnego oraz dowództwo AK szeregowym żołnierzom i zwolennikom podziemia. Pokazywano ich jako ludzi w gruncie rzeczy dobrych, ale pogubionych, oszukanych i cynicznie wykorzystanych. O tych pierwszych pisano: „Cała ohyda roboty dowództwa AK została ujawniona w moskiewskim procesie szesnastu", „dowództwo AK organizowało zbrodnicze akty dywersyjne przeciw Państwu Polskiemu". Jako oczywiste określenia traktowano sformułowania: „zdradziecka polityka dowództwa", „zdrada dowództwa AK" „dowództwo AK […] starało się hamować walkę z Niemcami". Natomiast dla szeregowych żołnierzy rezerwowano wywody typu: „Masy żołnierzy i oficerów AK szły do organizacji w dobrej wierze, pałając chęcią walki z Niemcami. Wykazały one duży hart i bohaterstwo", „Demokratyczne Państwo Polskie, potępiając zdrady dowództwa AK […] uznaje zasługi, położone w walce z Niemcami przez żołnierzy i oficerów AK i traktuje ich jako bojowników o niepodległość. Nawet wychodzący obecnie z lasów otrzymują przebaczenie i możliwość spokojnej pracy". Pokazywano, że „większość b. członków AK, przejrzawszy zdradziecką politykę dowództwa, zasiliła szeregi Wojska Polskiego lub stanęła do odbudowy kraju", a „obecnie coraz więcej żołnierzy i oficerów AK pojmuje swój błąd i składa broń". Później coraz częściej całe podziemie będzie przedstawiane w roli siedliska reakcji.

Rzucają się w oczy ostro zakreślone granice, które – w cynicznej propagandzie komunistów – miały oddzielić akowskie tzw. doły czy szeregowych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, traktowanych zasadniczo pozytywnie, od dowództwa AK i kolejnych Naczelnych Wodzów Wojska Polskiego – gen. Kazimierza Sosnkowskiego, gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego oraz gen. Władysława Andersa.

ORDERY

Ciekawy jest także sposób wykorzystania orderów i odznaczeń w celu powiększenia siły stosowanej argumentacji. Jak wiadomo, komuniści uzurpowali sobie prawo nadawania polskich orderów i odznaczeń, w tym Orderu Virtuti Militari i Krzyża Walecznych. Jednocześnie stworzyli własne odznaczenie – Krzyż Grunwaldu, które w lutym 1944 r. uznali za order[19]. Miał on stanowić przeciwwagę dla Virtuti Militari, którego nieco później, w końcu lat czterdziestych , już chwilowo nie nadawano, aby

[19] Więcej: M. Korkuć, *Polityka orderowa PRL* [w:] *PRL wobec historii*, red. P. Skibiński, T. Wiścicki, Warszawa 2009, s. 188–190.

wylansować nowe odznaczenie. Jednak na etapie budowania podstaw komunistycznego totalitaryzmu, kiedy próbowano pozyskać poparcie choćby części społeczeństwa wizją „unarodowionego", na swój sposób „cywilizowanego" komunizmu, sięganie po tytuł kawalera Virtuti Militari, powszechnie uznawany w Polsce za zaszczytny, było metodą budowania autorytetu tych wojskowych, którzy przystąpili do obozu władzy. Oczywiście informując o swoich „nadaniach" orderu, nie przyznawali, że czynili to całkowicie bezprawnie. Wiadomości o nadaniach Virtuti Militari gładko w *Słowniczku* łączono z promocją Krzyża Grunwaldu. Wyrazistym przykładem tej praktyki jest nota biograficzna Żymierskiego, która zaczyna się od następującej informacji: „odznaczony wielokrotnie orderem Virtuti Militari i Krzyżem Walecznych oraz innymi polskimi i zagranicznymi orderami. Za zasługi bojowe w walce z Niemcami nagrodzony Krzyżem Grunwaldu I klasy. Za zwycięskie zakończenie wojny odznaczony wielką wstęgą orderu Virtuti Militari I klasy". W 1945 r. w społeczeństwie powszechnie pamiętano, że Żymierski przed wojną był skompromitowany degradacją i więzieniem za olbrzymie łapówki, które brał przy okazji kontraktów zbrojeniowych (była to w swoim czasie głośna sprawa), nie wiedziano natomiast, że od 1932 r. był on sowieckim agentem. Mimo to i tak, ze względu na jego aktywność w czasie II wojny światowej, kojarzono go z agenturą ZSRS. Z kolei Marian Spychalski był „odznaczony krzyżem Grunwaldu II klasy i krzyżem Virtuti Militari".

Wzmianki o nadaniu Virtuti Militari miały służyć do ocieplania wizerunku Sowietów. W ich przypadkach uwzględniono także ordery ZSRS. Dlatego dowiadujemy się, że marsz. Żukow został „dwukrotnie nagrodzony najwyższym radzieckim orderem wojskowym Zwycięstwa". Jako drugą w kolejności podano informację: „odznaczony przez Krajową Radę Narodową krzyżem Virtuti Militari I klasy". O marsz. Koniewie napisano, że nagrodzono go „krzyżem Virtuti Militari I klasy" oraz „najwyższym radzieckim orderem wojskowym Zwycięstwa". Z kolei Rokossowski został „odznaczony krzyżem Virtuti Militari I klasy. Nagrodzony najwyższym radzieckim orderem wojskowym Zwycięstwa".

Autorzy źródła wykorzystywali cywilnych działaczy partyjnych do promowania Krzyża Grunwaldu. Posiadanie orderów miało budować ich prestiż. Gomułka „za wybitne zasługi w walce o niepodległość i w pracy nad odbudową państwowości polskiej [został] odznaczony Krzyżem Grunwaldu I klasy". Bierut zaś – „nagrodzony najwyższym odznaczeniem polskim – Krzyżem Grunwaldu I klasy". Jako odznaczony tym krzyżem został też zaprezentowany Osóbka.

Nieco inaczej postąpiono ze znanymi dowódcami z USA i Wielkiej Brytanii. Fakt, że ich nazwiska były w polskim społeczeństwie kojarzone jednoznacznie pozytywnie, postanowiono wykorzystać do poprawienia wizerunku ZSRS. Dlatego nie ma informacji o posiadaniu przez nich najwyższych orderów własnych krajów, natomiast konsekwentnie pisano, że zostali odznaczeni orderami sowieckimi. Dwight Eisenhower został „odznaczony wieloma orderami, m.in. radzieckim orderem [– Orderem] Zwycięstwa". Także

Bernard Montgomery był „odznaczony najwyższym radzieckim orderem wojskowym [– Orderem] Zwycięstwa".

Poprawieniu wizerunku ZSRS służył także sposób przedstawiania w *Słowniczku* polityków Zachodu. Franklin D. Roosevelt „widział we współpracy ze Zw. Radzieckim gwarancję zwycięstwa nad Niemcami oraz trwałego pokoju i pomyślności dla narodów świata". Natomiast Truman „[k]ontynuuje politykę jedności mocarstw koalicji demokratycznej, zapoczątkowaną przez Roosevelta".

Także Josipa Broza-Titę wskazywano jako wzorowego demokratę: „Dzięki ścisłemu sojuszowi ze Zw. Radzieckim i szczerze demokratycznej polityce wewnętrznej, osiągnął duże sukcesy w walce z okupantem i w budowie demokratycznego państwa jugosłowiańskiego".

PODSUMOWANIE

Opublikowany poniżej materiał jest całościowym odzwierciedleniem obrazu rzeczywistości stworzonego na użytek propagandy komunistycznej w bardzo ważnym momencie budowy systemu totalitarnego. Ujawnia metody osiągania przez jej twórców założonych, potrzebnych w danym momencie efektów.

Warto zauważyć, że niektóre zabiegi propagandowe, powstałe wówczas i w następnych latach, przetrwały PRL i wciąż są obecne w pracach publicystycznych oraz – niestety – naukowych. Wiadomo, że TRJN nie miał nic wspólnego z rzeczywistą jednością narodową, a jego powstanie nie odzwierciedlało litery i ducha porozumień jałtańskich (chociaż sama obecność Mikołajczyka wystarczyła państwom zachodnim, aby nawiązać z nim stosunki dyplomatyczne). Tymczasem niemal nikt nie używa nazwy Rząd Jedności Narodowej w odniesieniu do gabinetów Sikorskiego, Mikołajczyka i Arciszewskiego na uchodźstwie. Dzieje się tak, mimo że gabinet ten używał tej nazwy i rzeczywiście skupiał przedstawicieli różnych sił politycznych z lewicy, prawicy i centrum sceny politycznej.

Słowniczek polityczny dla żołnierzy
(wydanie drugie, uzupełnione i rozszerzone)

Sierpień 1945 Nr. 24 Wydawnictwo Oddziału Propagandy Głównego Zarządu Polit.-Wych. W.P.

A

Akcja przesiedleńcza – ma na celu osiedlenie Polaków repatriantów z zagranicy[20] i województw Polski centralnej na Ziemiach Odzyskanych nad Odrą, Nissą[21] i Bałtykiem. Ziemie te mogą pomieścić wiele milionów ludzi oraz dać im pracę i dobrobyt. Celem zagospodarowania tych bogatych ziem, z których wysiedlono obecnie Niemców, konieczne jest jak najszybsze zaludnienie ich żywiołem polskim. W ciągu krótkiego czasu osiedliło się na Ziemiach Zachodnich przeszło pół miliona Polaków. Do końca roku bieżącego powinno tam osiedlić się 3 i pół miliona. Akcja przesiedleńcza jest zagadnieniem państwowych pierwszorzędnej wagi.

Armia Krajowa (AK) – podziemna organizacja zbrojna, działająca w kraju w okresie okupacji. Dowództwo AK, podporządkowane tzw. „rządowi" londyńskiemu, starało się hamować walkę z Niemcami, głosząc hasło „stania z bronią u nogi"[22]. Ono wywołało dla

[20] Za repatriantów zza granicy uznawano także Polaków z Ziem Wschodnich RP, zagarniętych przez Związek Sowiecki w 1944 r. Tymczasem ludzie ci nie wyjeżdżali ze swego kraju. Opuszczenie stron ojczystych i udanie się do komunistycznej Polski było dla nich porzuceniem ziemi, na której ich przodkowie żyli od wielu lat, a niekiedy nawet kilku stuleci. Terminem adekwatnym do ich sytuacji jest słowo „ekspatriacja", czyli „wydalenie kogoś poza granice ojczyzny", „dobrowolne opuszczenie kraju", *Słownik języka polskiego PWN…*, dostęp 22 IV 2026 r. Repatriantami byli natomiast Polacy powracający z zagranicy – głównie z Francji, Niemiec oraz z głębi ZSRS. Repatriacja bowiem to „powrót do kraju ojczystego osób, np. jeńców wojennych, przesiedleńców, wygnańców, emigrantów itp., którzy wskutek różnych przyczyn niezależnych od siebie znaleźli się poza jego granicami", B. Tracz, *Repatriacja, ekspatriacja, wypędzenie – problemy terminologiczne*, https://leksykonkresowian.instytutslaski.pl/index.php/Repatriacja,_ekspatriacja,_wypędzenie_–_problemy_terminologiczne, dostęp 1 VII 2026 r. W PRL termin ten definiowano podobnie – repatriacja to „powrót do Ojczyzny osób przebywających dobrowolnie lub przymusowo poza granicami swego kraju" (E. Osmańczyk, *Encyklopedia ONZ i stosunków międzynarodowych*, wyd. 2, Warszawa 1986, s. 453). Zob. także: K. Kersten, *Przymusowe przemieszczenia ludności – próba typologii* [w:] *Utracona ojczyzna. Przymusowe wysiedlenia, deportacje i przesiedlenia jako wspólne doświadczenie*, red. H. Orłowski, A. Sakson, Poznań 1996, s. 15–24.

[21] Nissa – Nysa Łużycka. Początkowo w 1945 r. używano nazwy Nissa.

[22] „Stać z bronią u nogi" – sformułowanie fałszywie przeinaczane przez komunistów jako wyraz niechęci Armii Krajowej do walki. Pochodziło od tytułu artykułu z „Biuletynu Informacyjnego" Armii Krajowej opublikowanego 11 II 1943 r. Tekst podkreślał determinację, aby wygrać „wojnę nerwów", kiedy Rzesza Niemiecka już zaczęła ponosić klęski na różnych frontach, ale wciąż jeszcze zachowywała pełną kontrolę nad okupowanymi ziemiami polskimi. Bynajmniej nie oznaczało to rezygnacji z walki zbrojnej. Wręcz przeciwnie. Miało to wyrażać gotowość do rozpoczęcia walki w odpowiednim momencie: walki dobrze przygotowanej i skutecznej. Jednocześnie współgrało z przekonaniem, że przedwczesne rozpalanie masowych walk partyzanckich w okresie największej dominacji III Rzeszy na ziemiach polskich, może przynieść tylko niepotrzebne straty. Tymczasem do podsycania natychmiastowej walki zbrojnej wzywali

swoich wąskich celów politycznych w sierpniu 1944 r. niewczesne powstanie w Warszawie, wydając stolicę na zniszczenie i ludność na zagładę, a następnie haniebnie skapitulowało przed Niemcami. Po wyzwoleniu Polski dowództwo AK organizowało zbrodnicze akty dywersyjne przeciw Państwu Polskiemu i Armii Czerwonej. Masy żołnierzy i oficerów AK szły do organizacji w dobrej wierze, pałając chęcią walki z Niemcami. Wykazały one duży hart i bohaterstwo, szczególnie w okresie dwumiesięcznego powstania warszawskiego. Z chwilą wyzwolenia Polski większość b. członków AK, przejrzawszy zdradziecką politykę dowództwa, zasiliła szeregi Wojska Polskiego lub stanęła do odbudowy kraju. Pewna liczba otumanionych przez reakcyjną propagandę poszła do lasów, gdzie wraz z faszystami z NSZ i „banderowcami" prowadziła zbrodniczą robotę, skierowaną przeciwko Państwu i naszym sojusznikom. Cała ohyda roboty dowództwa AK została ujawniona w moskiewskim procesie szesnastu. Obecnie coraz więcej żołnierzy i oficerów AK pojmuje swój błąd i składa broń. Demokratyczne Państwo Polskie, potępiając zdrady dowództwa AK z [Tadeuszem] Borem-Komorowskim[23] i [Leopoldem] Okulickim[24] na czele, uznaje zasługi, położone w walce z Niemcami przez żołnierzy i oficerów AK, i traktuje ich jako bojowników o niepodległość. Nawet wychodzący obecnie z lasów otrzymują przebaczenie i możliwość spokojnej pracy.

Armia Ludowa (AL) – demokratyczna organizacja zbrojna, założona przez Krajową Radę Narodową w styczniu 1944 r. Trzonem AL była Gwardia Ludowa – pierwsza organizacja, która rozpoczęła walkę zbrojną z okupantem, organizując szereg aktów dywersyjnych i zamachów na najwybitniejszych dygnitarzy hitlerowskich. Obok Gwardii Ludowej weszła w skład AL Milicja Ludowa i część Batalionów Chłopskich. Armia Ludowa kontynuowała bojowe tradycje tych zbrojnych organizacji niepodległościowych, prowadząc nieugiętą walkę z Niemcami i zadając im dotkliwe ciosy. AL zapisała piękne karty bohaterskiej walki partyzanckiej. Wzięła czynny udział w powstaniu Warszawskim. Dowódcą Naczelnym AL był gen. [Michał] Rola-

nieustannie komuniści, kierujący się sowiecką, a nie polską racją stanu. Ich propaganda, w dobie coraz bardziej wyrazistych sowieckich ataków propagandowych na Polskę, cynicznie zinterpretowała to hasło jako „dowód" na rzekomą niechęć władz podziemnych do walki z Niemcami. Ten sam motyw wykorzystywała propaganda sowiecka. Chodziło o dyskredytację władz Polski w obozie alianckim.

[23] Tadeusz Komorowski ps. „Bór" (1895–1966) – od lipca 1943 r. komendant główny AK. Po Powstaniu Warszawskim w niewoli niemieckiej. We wrześniu 1944 r. mianowany Naczelnym Wodzem. Po kapitulacji Powstania przetrzymywany w niemieckich obozach jenieckich. Po uwolnieniu przybył do Londynu. W momencie druku *Słowniczka* był Naczelnym Wodzem. W latach 1947–1949 premier rządu RP na obczyźnie. W latach 1949–1954 był członkiem emigracyjnej Rady Politycznej, a od 1956 r. – tzw. Rady Trzech.

[24] Leopold Okulicki ps. „Niedźwiadek" (1898–1946) – generał brygady WP. Od jesieni 1939 r. w konspiracji, komendant okupacji sowieckiej ZWZ, więzień NKWD. Oficer w armii Andersa. Cichociemny. Ostatni Komendant Główny AK (1944–1945). W marcu 1945 r. aresztowany przez NKWD wraz z innymi przywódcami Polskiego Państwa Podziemnego. Według oficjalnej wersji sowieckiej zmarł w moskiewskim więzieniu w grudniu 1946 r. Nie można wykluczyć, że został zamordowany.

-Żymierski[25]. W lipcu 1944 r. Armia Ludowa połączona została z Armią Polską z ZSRR w jednolite Wojsko Polskie.

Anders Władysław[26] – generał, związany z kliką piłsudczykowską. Na stanowisku d[owód]cy dywizji polskich w ZSRR wskrzesił najgorsze praktyki sanacyjne. Prześladował demokratycznych żołnierzy i oficerów. W momencie ofensywy niemieckiej na Stalingrad (lato 1942 r.) haniebnie wyprowadził dywizje polskie na piaski Persji, na bezużyteczną tułaczkę. Wielu żołnierzy i oficerów z jego dywizji wyraziło chęć powrotu do kraju i wstąpienia do Wojska Polskiego, za co Anders osadził ich w więzieniu. Obecnie, wobec uznania Rządu Jedności Narodowej przez cały świat, bohaterscy żołnierze polscy z Zachodu otrzymają możliwość powrotu do kraju.

Antysemityzm – szczepiona przez reakcję nienawiść do Żydów, mająca na celu bałamucenie szerokich mas w interesie grupki obszarników i magnatów kartelowych. Antysemityzm był narzędziem w ręku hitleryzmu dla siania zamętu w innych krajach i moralnego rozbrojenia społeczeństwa, a tym samym ułatwienia napaści hitlerowskiej. W demokratycznej Polsce nie powinien mieć miejsca antysemityzm – plugawe ziarno hitleryzmu. Ale są pewne nieliczne grupy w społeczeństwie polskim, które, zarażone jadem rasizmu hitlerowskiego, mordują resztki pozostałych przy życiu Żydów polskich i judzą przeciw nim, chociaż wielu Żydów walczyło o naszą niepodległość podczas okupacji i w szeregach Wojska Polskiego, a obecnie pracują [*sic*!] nad odbudową kraju. Robią to ci sami ludzie, którzy zabijają zza węgła działaczy demokratycznych i żołnierzy Wojska Polskiego. Naród Polski potępia te zbrodnicze wyczyny, rozumiejąc, że zbiry reakcyjne chcą na antysemityzmie upiec własną pieczeń polityczną. W demokratycznej Polsce wszyscy obywatele, bez różnicy wyznania i narodowości, posiadają równe prawa i obowiązki.

Armia Polska w ZSRR[27] – zorganizowana przez Związek Patriotów Polskich, umożliwiła Polakom, zamieszkałym na terenie Zw[iązku] Radzieckiego, wzięcie udziału

[25] M. Rola-Żymierski – zob. przypis 106.

[26] Władysław Anders (1892–1970) – generał dywizji WP, przedwojenny oficer służby stałej, w 1939 r. dowódca Nowogródzkiej Brygady Kawalerii. W latach 1939–1941 więzień NKWD. Od 1941 r. dowódca PSZ w ZSRS. Był legendarnym dowódcą 2 Korpusu Polskiego we Włoszech. W 1945 r. przez kilka miesięcy był p.o. Naczelnego Wodza, w zastępstwie przebywającego w niewoli niemieckiej gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego. Cieszył się olbrzymią popularnością wśród Polaków w kraju i na emigracji. W Polsce, w powszechnej opinii, jego powrót miał w sposób symboliczny uosabiać odzyskanie niepodległości. Zmarł na uchodźstwie.

[27] Chodzi o jednostki złożone w przeważającej mierze z obywateli polskich, wcielonych do jednostek samowolnie tworzonych przez ZSRS przy Armii Czerwonej. Pierwszą z tych jednostek była 1 DP im. T. Kościuszki. Została zorganizowana przez władze sowieckie (zaangażowanie nieistniejącego jeszcze faktycznie ZPP miało charakter jedynie propagandowy) w celu wykorzystania jej jako narzędzia w polityce Józefa Stalina przeciw Polsce, z którą ZSRS zerwał stosunki dyplomatyczne. Postawiony na jej czele Zygmunt Berling był przedwojennym podpułkownikiem, który w 1939 r. samowolnie zgłosił chęć współpracy organom sowieckim. Był w pełni dyspozycyjny wobec Stalina, współpracował z NKWD

w walce o wolność Polski z bronią w ręku. Sformowana w 1943 r. 1 Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki rozrosła się w krótkim czasie do rozmiarów stutysięcznej armii. Armia ta okryła sławą sztandary polskie w bitwach pod Lenino, Darnicą i nad Bugiem. Wstąpiwszy w lipcu 1944 r. u boku Armii Czerwonej na ziemie polskie, stała się, wspólnie z Armią Ludową, zaczątkiem odrodzonego Wojska Polskiego. Jako Pierwsza Armia Wojska Polskiego – wyzwoliła ona Warszawę i przeszła wspaniały szlak bojowy od Wisły aż po Łabę. Sztandary 1 Armii zatknięte zostały w Berlinie.

Arciszewski Tomasz[28] – „premier" byłego „rządu" londyńskiego, rzekomy „socjalista" – faktycznie stary agent sanacji w PPS. W skład jego operetkowego „rządu" wchodzili jawni faszyści z obozu endecji i sanacji. Występował przeciw przyłączeniu do Polski Wrocławia i Szczecina, przeciwko reformie rolnej, zwalczał ideę prawdziwej przyjaźni polsko-radzieckiej. W rezultacie uznania Rządu Jedności Narodowej przez cały świat, Arciszewski został pozbawiony nawet formalnej „władzy". Jest on obecnie zwykłą osobą prywatną, całkowicie skompromitowanym bankrutem politycznym.

Attlee Klemens (Etli)[29] – przywódca angielskiej Partii Pracy, po jej zwycięstwie w wyborach w lipcu 1945 r. premier Wielkiej Brytanii. Podczas pierwszej wojny światowej pozyskał stopień majora armii angielskiej. Poseł do parlamentu od 1922 r. Od 1935 r. przywódca opozycji w parlamencie. Od 1940 do 1945 r. wicepremier w koalicyjnym rządzie Churchilla[30]. Obejmując urząd premiera, zapowiedział: w dziedzinie polityki zagranicznej – zacieśnienie współpracy ze Związkiem Radzieckim i Stanami Zjednoczonymi; w dziedzinie polityki wewnętrznej – demokratyzację życia gospodarczego przez upaństwowienie wielkiego przemysłu, banków i linii komunikacyjnych, co uwolni Anglię od wszechwładzy karteli, trustów i koncernów. Premier Attlee, jako przedstawiciel Wielkiej Brytanii, kontynuował konferencję z Trumanem i Stalinem w Poczdamie.

---

i na polecenie Sowietów zdezerterował z Wojska Polskiego w czasie ewakuacji jego jednostek z ZSRS do Persji. Berling, ogłoszony w ZSRS generałem, był Stalinowi potrzebny jako narzędzie propagandowe, wykorzystywane w relacjach z aliantami, tylko w 1943 i w pierwszej połowie 1944 r. Następnie został odsunięty na boczny tor i skierowany na studia wojskowe do Moskwy.

[28] Tomasz Arciszewski (1877–1955) – działacz Polskiej Partii Socjalistycznej, przed I wojną światową członek Organizacji Bojowej PPS, uczestnik akcji pod Bezdanami (1908), w niepodległej Polsce poseł na Sejm RP. W latach 1918–1919 minister poczt i telegrafów. Pod okupacją niemiecką jeden z przywódców konspiracyjnej PPS-WRN. W lipcu 1944 r. z zakonspirowanego lotniska przerzucony alianckim samolotem do Wielkiej Brytanii. Od 29 listopada 1944 do 1947 r. premier rządu RP na obczyźnie. Zmarł w Londynie.

[29] Poprawnie: Clement Attlee (1883–1967) – polityk brytyjskiej Partii Pracy, wicepremier Wielkiej Brytanii w latach 1942–1945, premier w latach 1945–1951.

[30] Winston Churchill (1874–1965) – brytyjski polityk, dwukrotny premier Wielkiej Brytanii – od 10 V 1940 do 27 VII 1945 r. oraz od 26 X 1951 do 7 IV 1955 r., laureat literackiej Nagrody Nobla. Uczestnik konferencji Wielkiej Trójki w Teheranie i Jałcie. W czasie konferencji w Poczdamie dowiedział się, że jego ugrupowanie przegrało wybory parlamentarne w Wielkiej Brytanii.

B

Bierut Bolesław[31] – prezydent Krajowej Rady Narodowej, sprawujący na mocy demokratycznej Konstytucji z marca 1921 r. obowiązki Prezydenta Rzeczypospolitej. Syn robotnika. Wybitny działacz społeczny, prześladowany przez rządy sanacyjne. Jeden z organizatorów Krajowej Rady Narodowej i jej przewodniczący od chwili utworzenia. Sprawując władzę Prezydenta Rzeczypospolitej od 22 lipca 1944 r., zyskał ogromny autorytet i miłość całego narodu. Gorący zwolennik zjednoczenia wszystkich sił narodu. Pod jego przewodnictwem doszło do porozumienia między działaczami demokratycznymi z kraju i zagranicy w sprawie utworzenia Rządu Jedności Narodowej. Nagrodzony najwyższym odznaczeniem polskim – Krzyżem Grunwaldu I klasy.

Bór-Komorowski Tadeusz[32] – hrabia, mianowany generałem i komendantem AK przez „rząd" londyński, już po śmierci gen. Sikorskiego. W okresie okupacji hamował walkę zbrojną, wydawszy rozkaz „stania z bronią u nogi". Na rozkaz [Kazimierza] Sosnkowskiego wywołał powstanie w Warszawie, bez porozumienia się z dowództwem Armii Czerwonej i wojsk sprzymierzonych. W okresie powstania paktował z dowódcą wojsk niemieckich [Erichem] von dem Bachem, a w końcu haniebnie skapitulował, wydając żołnierzy i ludność na pastwę wroga. Przebywał w „niewoli", jako „wódz naczelny" formacji polskich na Zachodzie całą swoją energię wysilił w kierunku przeszkodzenia powrotowi żołnierzy i oficerów do kraju. Likwidacja „rządu" londyńskiego oznacza koniec jego „kariery".

C

Churchill Winston (Czerczil) – były premier Wielkiej Brytanii. Wybitny mąż stanu. Prowadził politykę jedności i przyjaźni międzysojuszniczej. Za jego rządów, w maju 1942 r., podpisany został układ o sojuszu i przyjaźni między Anglią a Zw. Radzieckim. Churchill oświadczył: „Jeśliby nie kolosalny wysiłek i ogromne ofiary ze strony Rosji – naród polski byłby skazany na całkowite wytępienie przez Niemców". Obecnie wystąpił

[31] Bolesław Bierut (1892–1956) – przed wojną zawodowy funkcjonariusz Komunistycznej Partii Polski i Kominternu. Na polecenie Moskwy wypełniał zadania m.in. w Bułgarii, Czechosłowacji i Austrii. W Polsce aresztowany i więziony za działalność antypaństwową w latach 1933–1938. W 1939 r. znalazł się na terenie okupacji sowieckiej. Po 1941 r. przebywał w Mińsku, gdzie podając się za Białorusina, pracował w zarządzie miasta. Jako człowiek związany z sowieckimi służbami specjalnymi, w 1943 r. został skierowany do Warszawy, gdzie dołączył do grupy przywódców stalinowskiej konspiracji. Został członkiem trójki kierowniczej PPR. 31 XII 1943 r. jako przewodniczący stanął na czele fasadowej KRN; od 1944 r. był członkiem Biura Politycznego KC PPR. Po sfałszowanych wyborach w 1947 r. został ogłoszony „prezydentem RP". Współtwórca systemu stalinowskiego terroru. W 1948 r. został sekretarzem generalnym PPR i przewodniczącym (później I sekretarzem) KC PZPR. Po 1952 r. m.in. premier i przewodniczący Rady Państwa PRL. Zmarł w 1956 r. w Moskwie, w czasie oficjalnego wyjazdu na XX Zjazd KPZR.

[32] Zob. przypis 28.

do wyborów jako przywódca partii konserwatywnej. Konserwatyści usiłowali wykorzystać popularność Churchilla dla zdobycia większości w parlamencie. Jednak naród angielski wypowiedział się przeciw programowi konserwatystów. Wybory przyniosły większość Partii Pracy. Winston Churchill podał się do dymisji.

D

De Gaulle René (de Gol)[33] – generał, szef Rządu Tymczasowego Republiki Francuskiej i Wódz Naczelny Armii Francuskiej. Po zdradzie reakcji francuskiej i klęsce Francji w 1940 r. stanął na czele ruchu niepodległościowego. Organizując Francuski Komitet Wyzwolenia Narodowego wbrew polityce reakcji, z [Philippe'em] Petainem i [Pierre'em] Lavalem na czele, którzy wysługiwali się Niemcom. W grudniu 1944 r. zawarł traktat przyjaźni z ZSRR. Rząd francuski wymienił przedstawicieli dyplomatycznych z Rządem Tymczasowym Rz[eczypos] p[o]litej w Warszawie, a obecnie uznał Rząd Jedności Narodowej.

Demokracja – forma ustroju państwowego, w którym władza należy do narodu. Prawdziwa demokracja polega nie tylko na formalnie zapisanych prawach politycznych, ale na stworzeniu własnej bazy gospodarczej i społecznej (wielki przemysł – dobrem ogólnonarodowym, ziemia – w rękach chłopa). Tylko przez usunięcie wszechwładzy nielicznej grupy obszarników i wielkich kapitalistów, przez stworzenie ludzkich warunków bytowania dla szerokich rzesz chłopów i robotników, naród może zapewnić sobie rzeczywistą pełnię praw i pomyślne warunki rozwoju. Demokracja, która daje wolność i dobrobyt szerokim masom, musi jednocześnie zachować nieugiętą postawę wobec reakcji. Taką prawdziwą i silną demokrację ludową budujemy obecnie w Polsce.

E

Endecja[34] – nazwa jawnie reakcyjnej grupy, szermującej oszukańczo frazesem „narodowym" i wzorującej się na hitleryzmie. Do spółki z sanacją wchodziła w skład tzw. „rządu" londyńskiego. Endeckie i zbliżone do endeków oenerowskie bandy (NSZ) otwarcie współpracowały podczas okupacji z gestapo. Niektóre oddziały NSZ uszły wraz z Niemcami i otrzymały specjalne przeszkolenie dla zbrodniczej akcji dywersyjnej w Polsce. Dziś endecy i oenerowcy spełniają podłą rolę skrytobójców, mordujących żołnierzy radzieckich i polskich, działaczy demokratycznych i spokojną ludność.

[33] Poprawnie: Charles de Gaulle (1890–1970) – generał, francuski mąż stanu. W 1940 r. był przeciwnikiem rokowań z Niemcami. 22 VI 1940 r. z Londynu wezwał Francuzów do oporu przeciwko III Rzeszy i stanął na czele Komitetu Wolnej Francji, skupiającego Francuzów walczących przeciw III Rzeszy po stronie aliantów. Jeden z twórców IV oraz V Republiki Francuskiej. Prezydent Francji w latach 1959–1969. Zmarł 9 XI 1970 r.

[34] Endecja – skrót od słów Narodowa Demokracja, środowisko polityczne polskiej prawicy narodowej, kształtującej się w 2. poł. XIX w. na bazie Ligi Polskiej, w 1897 r. przekształconej w Stronnictwo Narodowo-Demokratyczne. Terminem tym ogólnie określano zwolenników ruchu narodowego.

Eisenhower Dwight (Ajzenhauer Duajt)[35] – generał armii, dowódca wojsk amerykańskich i Naczelny Dowódca Wojsk Sojuszniczych w Europie. Pod jego kierownictwem wojska sojusznicze lądowały na wybrzeżu Francji i w ciągu niespełna roku dotarły do Łaby, gdzie połączyły się z wojskami radzieckimi. Wchodzi wraz z przedstawicielami ZSRR, Anglii i Francji w skład Sojuszniczej Rady Kontroli nad Niemcami. Odznaczony wieloma orderami, m.in. radzieckim Orderem Zwycięstwa.

F

Faszyzm – system polityczny, oznaczający skrajną, terrorystyczną dyktaturę reakcji – wielkich kapitalistów i obszarników. Odbiera narodowi wszelkie prawa i swobody demokratyczne. Stosuje wobec mas pracujących i demokracji zaciekły terror, obozy koncentracyjne, szubienice. Gospodarka faszystowska opiera się na wzrastającym upośledzeniu mas i wyśrubowanych zyskach garstki uprzywilejowanych. Dążąc do opanowania całego świata, państwa faszystowskie (Niemcy, Włochy, Japonia) wywołały w r[oku] 1939 krwawą wojnę światową. Faszyści są we wszystkich krajach (jak sanacja i endecja w Polsce) najgorszymi wrogami swoich narodów. Wykorzenienie resztek faszyzmu na świecie jest niezbędnym warunkiem trwałego pokoju i szczęścia całego świata.

Formacje polskie na Zachodzie[36] – utworzone przez gen. [Władysława] Sikorskiego po klęsce wrześniowej w 1939 r. Żołnierze, marynarze i lotnicy tych formacji w bitwach pod Tobrukiem, Narvikiem, Monte Cassino, w Normandii i w walkach powietrznych nad Anglią i Niemcami przysporzyli sławy orężowi polskiemu. Ich wkład w dzieło wyzwolenia byłby jeszcze większy, gdyby nie zdradziecka polityka dowódców w rodzaju Sosnkowskiego, Bora i [Władysława] Andersa, którzy zmusili ich do długiej tułaczki, zamiast najprostszą drogą zaprowadzić do Polski. Reakcyjny „rząd" londyński nie pozwalał im wracać do kraju, wtrącając do więzień i obozów koncentracyjnych tych, którzy wyrazili chęć powrotu. Obecnie, wbrew knowaniom reakcji, dzięki staraniom Rządu Jedności Narodowej, uznanego przez wszystkie państwa świata, żołnierze i oficerowie formacji polskich na zachodzie otrzymają możliwość powrotu i wzmocnienia siły wojskowej Państwa Polskiego oraz pracy nad odbudową kraju.

front narodowy – zjednoczenie wszystkich żywych sił narodu polskiego dla walki o niepodległą, silną, demokratyczną Polskę, z granicami na Odrze i Nissie Łużyckiej oraz szerokim dostępem do morza, zjednoczenie dla pracy nad odbudową i przebudową Polski. W skład frontu narodowego wchodzą cztery wielkie stronnictwa demokratyczne: Stronnictwo Ludowe, Polska Partia Robotnicza, Polska Partia Socjalistyczna i Stronnictwo

[35] Dwight Eisenhower (1890–1969) – generał amerykański, w 1943 r. naczelny dowódca sił alianckich w północnej Afryce, a w 1944 r. – sił inwazyjnych w Europie Zachodniej. Potem był m.in. szefem sztabu armii USA, naczelnym dowódcą sił NATO, a w latach 1953–1961 prezydentem Stanów Zjednoczonych.

[36] Chodzi o Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie podległe prawowitym władzom RP na uchodźstwie.

Demokratyczne. Organami frontu narodowego są Komisje Porozumiewawcze Stronnictw Demokratycznych. Pomimo że poszczególne partie są całkowicie niezależne jedna od drugiej, dobrowolna ich współpraca w ramach frontu narodowego zacieśnia się coraz bardziej. Szczególnie bliską i przyjazną jest współpraca dwóch wielkich partii robotniczych – PPR i PPS, która dodatnio wpływa na spoistość całego bloku demokratycznego. Wzrost tej spoistości świadczy o zrozumieniu istotnych potrzeb narodu przez wszystkie polskie partie demokratyczne. Obecnie front narodowy został rozszerzony przez wejście w jego skład szeregu działaczy demokratycznych z kraju i zagranicy, popierających Rząd Jedności Narodowej.

G

Gomułka Władysław (Wiesław)[37] – pierwszy wicepremier Rządu Tymczasowego, obecnie wicepremier Rządu Jedności Narodowej. Pochodzi z rodziny górników. Od wielu lat zajmuje stanowisko kierownicze w ruchu robotniczym. W czasie okupacji organizował na czele Polskiej Partii Robotniczej walkę z Niemcami. Sekretarz Generalny Komitetu Centralnego PPR. Jeden z twórców Krajowej Rady Narodowej. Dążył zawsze do zjednoczenia narodu polskiego pod sztandarami demokracji. Jest jednym z twórców Rządu Jedności Narodowej. Za wybitne zasługi w walce o niepodległość i w pracy nad odbudową państwowości polskiej odznaczony Krzyżem Grunwaldu I klasy.

Grabski Stanisław[38] – ekonomista i polityk, profesor Uniwersytetu Lwowskiego, był jednym z czołowych działaczy Stronnictwa Narodowego, z którego wystąpił jeszcze przed wojną. Jako członek delegacji polskiej podpisał w r[oku] 1921 traktat pokojowy z ZSRR w Rydze. Trzykrotny minister oświaty. Po klęsce wrześniowej przewodniczący Rady Narodowej w Londynie. Zwalczał zgubną politykę tzw. „rządu" emigracyjnego

[37] Władysław Gomułka (1905–1982) – przedwojenny działacz komunistyczny, w 1930 r. został przeszkolony w ZSRS i otrzymał etat funkcjonariusza Komunistycznej Partii Polski. W II Rzeczypospolitej aresztowany i więziony za działalność antypaństwową. We wrześniu 1939 r. udał się na teren okupacji sowieckiej. Został kierownikiem schroniska dla byłych członków KPP w Białymstoku i naczelnikiem wydziału w fabryce zeszytów we Lwowie. W 1941 r., przyjęty do sowieckiej partii komunistycznej WKP(b), został publicystą kolaboracyjnej gazety „Czerwony Sztandar". Współorganizator PPR na Rzeszowszczyźnie. Dokooptowany do władz centralnych, w listopadzie 1943 r. został sekretarzem KC PPR (od 1945 r. sekretarzem generalnym). Inicjator powołania KRN, wicepremier TRJN, współtwórca systemu stalinowskich represji i terroru. Usunięty ze stanowisk kierowniczych w partii w ramach porachunków wewnątrz partii komunistycznej, uwięziony. Powrócił do władzy w 1956 r. Jako I sekretarz KC PZPR był m.in. odpowiedzialny za represje i krwawe zwalczanie protestów społecznych w 1970 r.

[38] Stanisław Grabski (1871–1949) – polityk, prawnik, ekonomista. W latach dwudziestych jeden z przywódców ruchu narodowego, dwukrotnie minister wyznań i oświecenia publicznego. W latach 1939–1941 deportowany w głąb ZSRS, w okresie 1942–1944 przewodniczący Rady Narodowej RP w Londynie. Po zaakceptowaniu przez Mikołajczyka porozumień moskiewskich, w czerwcu 1945 r. powrócił do kraju, został dokooptowany do KRN jako wiceprzewodniczący (por. przypis 6). Otrzymał mandat w wyborach 1947 r. Do śmierci wykładał na Uniwersytecie Warszawskim.

w stosunku do ZSRR. Wraz z innymi działaczami demokratycznymi przybył do kraju i powołany został na stanowisko wiceprezydenta Krajowej Rady Narodowej.

Granice na Odrze i Nissie[39] – oznaczają przywrócenie Polsce prastarych ziem polskich Śląska, Pomorza i Prus Wschodnich, zagrabionych ongiś przez Niemców. Dadzą one Polsce ogromne korzyści: zjednoczenie wszystkich Polaków w Państwie Polskim, zwiększenie bezpieczeństwa przed napaściami Niemców, wzmocnienie gospodarcze (rozwinięty przemysł i urodzajną ziemię oraz szeroki dostęp do morza). Klika reakcyjna Raczkiewiczów i Arciszewskich występowała wbrew interesom Polski przeciwko słusznym naszym prawom. Prawa nasze do tych ziem popiera Zw[iązek] Radziecki, który przekazał całe terytorium po Odrę i Nissę, ze Szczecinem, Wrocławiem i Opolem, polskiej administracji. Obecnie granice na Odrze i Nissie zostały obsadzone przez oddziały Wojska Polskiego. Opinia całego świata uznaje, że ziemie zachodnie słusznie należą się Polsce. Dlatego też naród polski domaga się jak najszybszego formalnego załatwienia tej sprawy na forum międzynarodowym. Im szybciej i gęściej zaludnimy Zachód elementem polskim, im dokładniej oczyścimy go od niemieckich naleciałości, tym mniej argumentów będą mieli ci nieliczni politycy w Europie Zachodniej, którzy przeciwstawiają się oddaniu ziem zachodnich Polsce, a dążą do wzmocnienia Niemiec.

H

Hitleryzm – faszyzm niemiecki, najbardziej krwiożerczy i rozbójniczy ze wszystkich faszyzmów – najbardziej bandycki wyraz dążeń zaborczych Niemiec. Zgodnie z naukami swoich hersztów z Hitlerem na czele, hitleryzm dążył do ujarzmienia innych narodów świata, a przede wszystkim narodów słowiańskich i przekształcenia ich w niewolników „niemieckiego narodu panów". Jest sprawcą zagłady dziesiątków milionów ofiar, zabitych w morderczej wojnie i zwierzęco zamęczonych w hitlerowskich katowniach i obozach zniszczenia. Hitleryzm – śmiertelny wróg Polski – dążył do zupełnego wytępienia Polaków. Całkowite zniszczenie i wyplenienie hitleryzmu jest warunkiem pokoju i bezpieczeństwa całego świata. Hitleryzm, będąc oparciem dla reakcyjnych i faszystowskich ugrupowań w innych krajach, posługiwał się nimi jako narzędziem dla swoich bandyckich celów. Hitleryzm tylko wtedy będzie całkowicie złamany, gdy zlikwidujemy ekonomiczne podstawy jego istnienia: wielki przemysł niemiecki, banki i związane z kapitałem międzynarodowym niemieckie trusty i kartele.

I

Imperializm – najwyższe i ostatnie stadium rozwoju kapitalizmu, kiedy decydującą rolę odgrywają takie zrzeszenia kapitalistyczne, jak kartele i trusty, które wraz z bankami podporządkowują sobie całkowicie (monopolizują) życie gospodarcze i polityczne.

[39] Zob. przypis 22.

Monopole kapitalistyczne (kartele i trusty) oraz związane z nimi banki niesłychanie wzmagają ucisk mas pracujących, zaostrzają walkę o rynki zbytu, surowce, kolonie i sfery wpływów. Walka o interesy potężnych karteli i trustów doprowadza nieuchronnie do wojen zaborczych. Najbardziej drapieżnym przejawem imperializmu był faszyzm hitlerowski, który dążył do owładnięcia całym światem w interesie niemieckich magnatów finansowych. W wyzwolonej od hitlerowców Europie demokracja wypowiedziała śmiertelną walkę kartelom i trustom, będącym ogniskami imperializmu i największego wyzysku mas pracujących.

Inflacja – gwałtowny spadek wartości pieniądza, m.in. miał miejsce także w Polsce po pierwszej wojnie światowej, kiedy ceny przedmiotów powszechnego użytku wyrażały się w milionowych cyfrach. Inflacja powoduje nędzę szerokich mas i całkowite rozprzężenie życia gospodarczego. Dzięki mądrej polityce gospodarczej Rządu Tymczasowego uniknęliśmy obecnie inflacji. Wartość pieniądza z dnia na dzień się podnosi, ceny stopniowo spadają.

K

Karta Atlantycka – deklaracja, podpisana przez [Franklina D.] Roosevelta i [Winstona] Churchilla w 1941 r. na pancerniku na Oceanie Atlantyckim. Wyrażała ona niezłomną wolę sojuszników do prowadzenia wojny aż do ostatecznego zwycięstwa nad Niemcami i gwarantowała niezależność wszystkim państwom, okupowanym przez Niemcy, m.in. i Polsce. Do deklaracji tej przyłączyli się wszyscy uczestnicy koalicji antyhitlerowskiej ze Zw. Radzieckim na czele[40].

Karta Bezpieczeństwa – Statut Międzynarodowej Organizacji Bezpieczeństwa pod nazwą „Narody Zjednoczone", uchwalony na konferencji w San Francisco. Zgodnie z Kartą, organizacja „Narody Zjednoczone" będzie miała w swym rozporządzeniu środki dla uchronienia świata przed nową wojną, przede wszystkim międzynarodowe siły zbrojne. Kierowniczym organem „Narodów Zjednoczonych" jest Rada Bezpieczeństwa. Podstawą działania Międzynarodowej Organizacji Bezpieczeństwa jest jedność wielkich mocarstw, w pierwszym rzędzie ZSRR, Anglii i St. Zjednoczonych. Statut podpisany został przez przedstawicieli 50 państw. Miejsce dla podpisu Polski zostało zarezerwowane, przedstawiciele Polski podpiszą Statut w najbliższym czasie.

[40] Polityka ZSRS wobec Polski w rzeczywistości była zaprzeczeniem podstawowych zasad Karty Atlantyckiej, które zawierały stwierdzenie: „Prezydent Stanów i premier Wielkiej Brytanii uważają za słuszne ogłosić pewne wspólne zasady w zakresie polityki narodowej obu krajów, na których opierają oni swe nadzieje osiągnięcia lepszej przyszłości świata. Po pierwsze, ich kraje nie dążą do żadnego rozrostu ani pod względem terytorialnym, ani pod żadnym innym. Po wtóre, nie pragną oni zrealizować żadnych zmian terytorialnych, które by nie zgadzały się ze swobodnie wyrażonymi życzeniami ludów zainteresowanych. Po trzecie, szanują oni prawo wszystkich ludów do wybrania sobie ustroju, w jakim chcą żyć, i pragną oni, żeby przywrócono prawa suwerenne i autonomie tym, którym je odebrano siłą".

Kartele – zrzeszenia właścicieli wielkiego przemysłu, związane z bankami. W Polsce – przy poparciu rządów sanacyjnych – wyciągały dla siebie milionowe zyski kosztem szerokich mas. Śrubowały ceny na towary, pogorszyły warunki pracy i płacy robotników i pracowników. Swoją egoistyczną polityką doprowadziły kraj do upadku gospodarczego. Wraz z obszarnikami miały decydujący wpływ na politykę rządów sanacyjnych i w równym stopniu są odpowiedzialne za klęskę wrześniową. Zbankrutowany „rząd" londyński był wyrazicielem ich dążeń i apetytów. W Polsce demokratycznej kartele zostały zniesione.

Katyń – miejscowość pod Smoleńskiem (Rosja), gdzie jesienią 1941 r. Niemcy rozstrzelali 11 000 oficerów polskich. Później przedstawiali oni to morderstwo jako „zbrodnię bolszewików". Cały świat odwrócił się z pogardą od hitlerowskiej prowokacji, rozumiejąc, że celem jej jest ukrycie własnego przestępstwa i posianie niezgody w obozie antyhitlerowskim. Jedynie reakcyjna klika emigrancka w Londynie poszła za propagandą Goebbelsa[41].

Koalicja Państw Demokratycznych – powstała jako zjednoczenie narodów świata przeciw faszyzmowi i hitleryzmowi. Obecnie w skład jej wchodzi przeszło 50 miłujących pokój narodów. Na czele koalicji stoją: Związek Radziecki, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Jedność tych 3 głównych mocarstw, która przyniosła zwycięstwo nad Niemcami, jest obecnie podstawowym warunkiem utrwalenia pokoju i bezpieczeństwa na całym świecie.

Konferencja Teherańska[42] – pierwsze osobiste spotkanie Roosevelta, Stalina i Churchilla w grudniu 1943 r. w stolicy Iranu – Teheranie. Konferencja Teherańska była ważnym etapem na drodze do rozbicia Niemiec hitlerowskich. Na konferencji uzgodniono wspólne plany wojenne przeciw Niemcom i ustalono jednolitą politykę 3 mocarstw zarówno w czasie wojny, jak i w czasie pokoju.

Konferencja Krymska[43] – drugie spotkanie Roosevelta, Churchilla i Stalina, na Krymie w początkach lutego 1945 r. Przebieg i wyniki konferencji były wyrazem wzmac-

[41] Zbrodnia Katyńska – mord dokonany wiosną 1940 r. przez sowieckie NKWD na co najmniej 21 768 obywatelach Polski – jeńcach wojennych, głównie oficerach WP, funkcjonariuszach Policji Państwowej i innych służb. Zbrodni dokonywano na mocy decyzji najwyższych władz ZSRS, podjętej 5 III 1940 r. Egzekucje wykonywano poprzez strzał w tył głowy skazanych w Katyniu, Twerze (wówczas Kalinin), Charkowie oraz w innych miejscach na terenie ZSRS.

[42] Konferencja w Teheranie – pierwsze spotkanie przywódców tzw. Wielkiej Trójki – prezydenta USA Franklina D. Roosevelta, premiera Wielkiej Brytanii Winstona Churchilla i przywódcy ZSRR Józefa Stalina. Odbywała się w Teheranie w dniach 28 XI – 1 XII 1943 r. Roosevelt i Churchill potajemnie potwierdzili na niej swoją zgodę na aneksję wschodniej Polski do ZSRS oraz na włączenie w jego granice północnej części Prus Wschodnich z Królewcem. Był to ważny sukces sowieckiej polityki imperialnej.

[43] Na konferencji w Jałcie w lutym 1945 r. przedstawiciele ZSRS, Wielkiej Brytanii i USA zadecydowali, że wspólnie akceptują sowiecki zabór ziem polskich i wschodnią granicę Polski na linii Bugu. Uchwały Konferencji nie gwarantowały Polsce niepodległości. Przeciwnie, bez konsultacji z prawowitymi władzami RP na uchodźstwie zadecydowano o powołaniu w Warszawie nowego, pozakonstytucyjnego rządu. Miał on powstać poprzez rozszerzenie składu marionetkowego, komunistycznego tzw. Rządu Tymczasowego o przedstawicieli środowisk niepodległościowych z kraju i z uchodźstwa. Roosevelt i Churchill zobowiązali się do nawiązania z nim stosunków dyplomatycznych oraz wycofania uznania dla prawowitych władz RP.

niającej się jedności Anglii, ZSRR i St. Zjednoczonych. Na konferencji opracowano plan ostatniego etapu wojny. Ustalono zasady powojennej organizacji międzynarodowej dla zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa narodom świata. Ustalono, że Niemcy zapłacą w naturze odszkodowania za dokonane zniszczenia. Uchwały Konferencji gwarantują Polsce niepodległość i rozszerzenie granic na zachodzie i północy oraz ustalają granicę polsko-radziecką na linii Curzona. Na Konferencji ustalono, że Rząd Tymczasowy powinien stać się podstawą Rządu Jedności Narodowej. Utworzenie Rządu Jedności Narodowej w czerwcu r[oku]b[ieżącego] jest urzeczywistnieniem uchwał Konferencji.

Konferencja w San Francisco (Ameryka) – odbyła się pomiędzy 25 IV a 25 VI b[ieżącego] r[oku]. Wzięło w niej udział 50 państw świata. Opracowano i podpisano na niej statut Międzynarodowej Organizacji Bezpieczeństwa „Narody Zjednoczone". Uchwały konferencji są dowodem wzmocnienia jedności państw demokratycznych, a przede wszystkim ZSRR, Anglii i St[anów] Zjednoczonych. Wskutek knowań reakcji „londyńskiej" Polska nie wzięła udziału w Konferencji[44]. Konferencja powzięła jednak specjalną uchwałę, wyrażającą uznanie dla bohaterskiej walki narodu polskiego i pozostawiła miejsce dla podpisania przez Polskę Statutu „Narodów Zjednoczonych". Podpis w imieniu Polski złoży przedstawiciel Rządu Jedności Narodowej.

Koniew Iwan[45] – Marszałek Zw[iązku] Radzieckiego, d[owód]ca 1 Frontu Ukraińskiego – wyzwoliciel Krakowa i Śląska, jeden ze zdobywców Berlina. Za wspaniale przeprowadzoną kampanię na ziemiach polskich nagrodzony krzyżem Virtuti Militari I klasy. Odznaczony najwyższym radzieckim orderem wojskowym Zwycięstwa.

Konserwatyści – nazwa angielskiej partii politycznej, reprezentującej interesy warstw zamożnych. Konserwatyści przeciwstawiają się kontroli państwa nad działalnością gospodarczą, czym dają możliwość nieskrępowanego rozwoju pasożytniczych karteli i trustów. Partia konserwatywna wysuwa hasło sojuszu anglo-radzieckiego. Wśród jej działaczy jest jednak wielu jawnych lub skrytych reakcjonistów, którzy pragną odrodzenia silnych

Na podstawie porozumień moskiewskich z czerwca 1945 r. w składzie tego rządu znalazł się Stanisław Mikołajczyk jako wicepremier. W myśl ustaleń jałtańskich, tak pomyślany rząd powinien jak najszybciej przygotować wolne, nieskrepowane wybory do parlamentu. Jednak po utworzeniu TRJN komuniści, nie mając szans na zwycięstwo w wolnych wyborach, rozpoczęli działania zmierzające do maksymalnego opóźnienia ich terminu i przygotowali operację ich całkowitego sfałszowania, która miała miejsce w 1947 r.

[44] Polska nie mogła wziąć udziału w konferencji w San Francisco, ponieważ Stalin nie godził się na to, aby reprezentowały ją prawowite władze RP, natomiast USA i Wielka Brytania wciąż utrzymywały relacje dyplomatyczne z władzami Polski, a nie z komunistycznym, marionetkowym tzw. Rządem Tymczasowym, osadzonym przez Sowietów w Warszawie. Jednak moralne i medialne znaczenie Polski było wówczas tak duże, że mimo braku obecności delegacji, uznano ją za członka założyciela powołanej tam Organizacji Narodów Zjednoczonych. Więcej o tym w: A. Bregman, *Dzieje pustego fotela. Konferencja w San Francisco i sprawa polska (1945–1946)*, Warszawa 2009.

[45] Iwan Koniew (1897–1973) – marszałek ZSRS, dowódca 2 Frontu Ukraińskiego (od października 1943 r.) i 1 Frontu Ukraińskiego (od maja 1944 do maja 1945 r.), którego jednostki w latach 1944–1945 zajęły ziemie południowej Polski. Później m.in. dowódca sił tłumiących powstanie węgierskie w 1956 r.

Niemiec. W czasie wyborów do parlamentu konserwatyści usiłowali wykorzystać popularność Churchilla dla zdobycia jak największej ilości [*sic*!] głosów. Pomimo to naród angielski nie poszedł za konserwatystami i oddał w większości swe głosy na kandydatów Partii Pracy, która wypowiedziała się za całkowitą demokratyzacją stosunków wewnętrznych w państwie – przeciw wielkiemu kapitałowi, kartelom i trustom.

Krajowa Rada Narodowa[46] – najwyższy organ władzy państwowej w Polsce, tymczasowy Sejm narodu polskiego. Powstała pod okupacją niemiecką 1 I 1944 r. w Warszawie, łącząc najwybitniejszych przedstawicieli podziemnego ruchu niepodległościowego. Jednoczyła naród, kierowała walką zbrojną z okupantem, tworzyła Armię Ludową. Po wyzwoleniu części Polski w lipcu 1944 r. wyszła z podziemia i objęła władzę. W skład KRN wchodzą przedstawiciele najszerszych warstw społeczeństwa, stronnictw demokratycznych, organizacji społecznych, gospodarczych, oświatowych i związków młodzieży. KRN prowadziła naród do całkowitego zwycięstwa, obecnie, wraz z powołanym przez siebie Rządem Jedności Narodowej, kieruje pracą nad odbudową i przebudową Polski. Krajowa Rada Narodowa jest uosobieniem odrodzonej państwowości polskiej, uosobieniem majestatu Rzeczypospolitej.

L

Labour Party (Partia Pracy) – robotnicza partia angielska, reprezentująca interesy szerokich warstw narodu angielskiego. Występuje za ścisłym sojuszem ze Zw[iązkiem] Radzieckim. Domaga się upaństwowienia szeregu gałęzi wielkiego przemysłu i podporządkowania interesów wielkiego kapitału interesom narodu. Program Labour Party

[46] Krajowa Rada Narodowa została powołana przez komunistów w Warszawie na początku 1944 r. W „posiedzeniu założycielskim" wzięli udział przede wszystkim przedstawiciele PPR (część z nich w roli „bezpartyjnych" i „ludowców"), czterech ludzi z rozłamowej grupy z Robotniczej Partii Polskich Socjalistów, przedstawicielka komunizującej żydowskiej partii Poalej Syjon-Lewica oraz kilka osób prywatnych. Przewodniczącym KRN ogłoszono Bolesława Bieruta. Zdominowana przez komunistów KRN miała znikome wpływy polityczne. Od stycznia do lipca 1944 r. funkcjonowała w konspiracji jako ciało pozorujące „podziemny parlament". Ze względu na kilkumiesięczny brak łączności PPR z Moskwą, komuniści nie mieli pewności, czy Stalin zaakceptuje jej istnienie. W maju 1944 r. Kreml uznał, że może to być dla niego narzędzie przydatne do wykorzystania propagandowego. Od lipca 1944 do czerwca 1945 r. na ziemiach zajętych przez Armię Czerwoną KRN zaczęła działać jawnie. Ogłoszono, że to ona powołała PKWN (który faktycznie został utworzony w Moskwie bez jej wiedzy). Jej skład poszerzono drogą kooptacji kolejnych polityków w pełni podporządkowanych Moskwie. W efekcie porozumień moskiewskich z czerwca 1945 r. dokooptowano do niej także działaczy m.in. niepodległościowego Stronnictwa Ludowego (od sierpnia 1945 r. funkcjonującego pod nazwą Polskie Stronnictwo Ludowe). Wprawdzie wciąż była ciałem niemającym mandatu społecznego (nie było wyborów) oraz zdominowanym przez komunistów i ugrupowania przez nich powołane, jednak dzięki pojawieniu się w jej składzie przedstawicieli niektórych środowisk autentycznie niepodległościowych obrady KRN bywały forum rzeczywistych sporów politycznych. Formalnie istniała do czasu sfałszowanych „wyborów do Sejmu" w styczniu 1947 r. Na skutek lansowanej przez komunistów wizji KRN jako „parlamentu" jej członków rutynowo nazywano „posłami do KRN", choć faktycznie posłami nie byli (nie zostali wybrani, zatem nie reprezentowali wyborców).

zyskał uznanie narodu angielskiego. W ostatnich wyborach Labour Party uzyskała bezwzględną większość (390 posłów wobec 195 posłów konserwatywnych) i objęła rządy w Anglii. Jej przywódca Attlee – obecny premier – zapowiedział całkowite urzeczywistnienie programu, wysuniętego przed wyborami.

Linia Curzona[47] (Kerzona) – granica między Polską a Zw[iązkiem] Radzieckim, zaproponowana jeszcze w 1919 r. przez angielską Komisję pod przewodnictwem ówczesnego ministra spraw zagranicznych Anglii, lorda Curzona. Granica ta przewiduje włączenie wszystkich ziem z większością ludności polskiej do Polski, a z większością ukraińską, białoruską i litewską do odpowiednich republik radzieckich. Konferencja Krymska (Stalin, Roosevelt i Churchill) przyjęła linię Curzona jako jedynie sprawiedliwą granicę polsko-radziecką. Naród polski uznaje linię Curzona, gdyż nie chce uciskać innych narodów, a w trwałej przyjaźni ze Zw[iązkiem] Radzieckim widzi gwarancję bezpieczeństwa przed napadami niemieckimi. Na podstawie umowy między Polską a republikami radzieckimi – Ukraińską, Białoruską i Litewską – całą [polską] ludność tych ziem przesiedla się do Polski.

M

Mikołajczyk Stanisław[48] – jeden z przywódców Stronnictwa Ludowego. Wicepremier rządu emigracyjnego generała Sikorskiego. Po śmierci Sikorskiego premier tego rządu. Na tle różnic politycznych w obozie emigracji londyńskiej, ustąpił ze swego stanowiska w grudniu 1944 r. Wahał się jednak w sprawie powrotu do kraju. Sukcesy demokracji, która wyzwoliła przy pomocy ZSRR kraj i przystąpiła do odbudowy odrodzonego Państwa Polskiego, wpłynęły na przezwyciężenie tych wahań. Mikołajczyk wraz

[47] Linia Curzona – linia tymczasowego rozgraniczenia pomiędzy Polakami a Sowietami, zaproponowana w 1920 r. przez brytyjskiego ministra spraw zagranicznych George'a Curzona z intencją zatrzymania sowieckiej ofensywy w kierunku Wisły. Nie była związana z kryteriami etnicznymi, lecz nawiązywała do wschodniej granicy Królestwa Kongresowego. W 1920 r. propozycja Curzona została zlekceważona przez bolszewików, pewnych zwycięstwa nad Polską. W czasie II wojny światowej Sowieci zabiegali o utrwalenie swoich zdobyczy z czasu agresji po 17 IX 1939 r. Mimo utraty tych terenów w 1941 r. zabiegali o ich uznanie za część ZSRS przez główne mocarstwa alianckie. Jakiekolwiek nawiązania do „linii Ribbentrop–Mołotow", jako wspomnienie sojuszu z Hitlerem, było już wówczas dla nich niewygodne. Dlatego powrócono do „linii Curzona", skądinąd fałszywie twierdząc, że na wschód od niej znajdują się terytoria etnicznie niepolskie, zamieszkane przez Ukraińców, Białorusinów i Litwinów. Tymczasem po wschodniej stronie tej linii wciąż znajdowały się obszary, na których – mimo sowieckich deportacji i polskich strat poniesionych w czasie wojny – Polacy byli największą grupą narodową. Tak było w przypadku Wileńszczyzny, gdzie stanowili miażdżącą większość mieszkańców.

[48] Stanisław Mikołajczyk (1901–1966) – przed wojną działacz Stronnictwa Ludowego, poseł na Sejm RP. W 1940 r. został wicepremierem rządu RP na uchodźstwie, a w lipcu 1943 r., po śmierci gen. Władysława Sikorskiego, premierem. W listopadzie 1944 r. podał się do dymisji. W czerwcu 1945 r. uczestniczył w konferencji moskiewskiej, został wicepremierem i ministrem rolnictwa w zdominowanym przez komunistów tzw. Tymczasowym Rządzie Jedności Narodowej. W latach 1945–1947 dokooptowany do Krajowej Rady Narodowej i lider Polskiego Stronnictwa Ludowego w kraju. W październiku 1947 r. uciekł z Polski przy pomocy dyplomatów USA. Zamieszkał pod Waszyngtonem. Zmarł 13 XII 1966 r.

z innymi działaczami demokratycznymi z kraju i zagranicy wziął udział w konferencji moskiewskiej, na której osiągnięto porozumienie z przedstawicielami Rządu Tymczasowego, i wszedł w skład Rządu Jedności Narodowej jako wicepremier i minister rolnictwa i reform rolnych.

Mołotow Wieczysław[49] – Komisarz Ludowy (minister) Spraw Zagranicznych ZSRR, jeden z najbliższych współpracowników marsz. Stalina. Znany ze swego niezwykle przyjaznego stosunku do Polski.

Montgomery Bernard[50] – Marszałek Anglii. Wsławił się walką w północnej Afryce przeciw Niemcom i Włochom. Dowódca brytyjskich sił zbrojnych, walczących we Francji i w Niemczech. Z ramienia Wielkiej Brytanii wchodzi do Sojuszniczej Rady Kontroli nad Niemcami. Odznaczony najwyższym radzieckim orderem wojskowym Zwycięstwa.

N

NSZ – „Narodowe Siły Zbrojne”[51] – organizacja endecko-oenerowska w Polsce. Przez cały czas okupacji czynnie współdziałała z gestapo, otrzymując od niej broń i pieniądze do walki z bojownikami o niepodległość. Bandyci z NSZ zamordowali i wydali w ręce gestapo wielu patriotów. Po wyzwoleniu Polski większa część członków NSZ nadal popełnia zbrodnie wobec Państwa Polskiego, mordując żołnierzy, działaczy demokratycznych i niewinną ludność. Na swoim sumieniu mają NSZ-owcy straszliwą zbrodnię w Wierzchowinach woj. lubelskiego, gdzie wymordowali około 200 spokojnych mieszkańców wsi, w tym większość kobiet, starców i dzieci. Bandy z NSZ łączą się w swej antypaństwowej robocie z ukraińskimi faszystami spod znaku Bandery, Bulby itd. Ci

[49] Poprawnie: Wiaczesław Mołotow, właśc. Skriabin (1890–1986) – przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych ZSRS, wieloletni ludowy komisarz (a następnie minister) spraw zagranicznych, jeden z najbliższych współpracowników Stalina, współtwórca polityki sowieckiej, której wyrazem było podpisanie paktu z Niemcami w 1939 r. i udział w agresji na Polskę, a następnie na Finlandię oraz aneksja krajów bałtyckich i Besarabii. Zapisał się w historii poprzez nazwanie Polski „pokracznym bękartem traktatu wersalskiego”. W latach 1943–1945 uczestniczył w działaniach Stalina, ukierunkowanych na ponowną aneksję polskich ziem wschodnich i zniewolenie reszty kraju. Zmarł 8 XI 1986 r.

[50] Bernard Law Montgomery – brytyjski marszałek, uczestnik walk we Francji w 1940 r., w Afryce Północnej, we Włoszech. Uczestniczył w przygotowaniu lądowania wojsk alianckich w Normandii i w walkach na kontynencie, m.in. pod Falaise. Kierował operacją „Market-Garden”. Dowodził wojskami w Ardenach. Po wojnie szef Brytyjskiego Sztabu Imperialnego, członek Międzysojuszniczej Rady Kontroli Niemiec, zastępca naczelnego dowódcy sił NATO.

[51] Narodowe Siły Zbrojne (NSZ) – organizacja utworzona w 1942 r. z połączenia części Narodowej Organizacji Wojskowej i Organizacji Wojskowej Związek Jaszczurczy (ZJ). Zwierzchnictwo polityczne nad nią sprawowali przedstawiciele środowisk narodowych. NSZ prowadziły walki z Niemcami, ale także z partyzantką sowiecką i komunistyczną Armią Ludową. Liczne ich oddziały kontynuowały walkę zbrojną po zajęciu Polski przez Armię Czerwoną. NSZ były w propagandzie komunistów synonimem najbardziej znienawidzonego wroga. Ich największą jednostką partyzancką była utworzona 11 VIII 1944 r. Brygada Świętokrzyska NSZ, która w 1945 r. wycofała się na Zachód. Dowództwo brygady nawiązało kontakt z armią amerykańską.

członkowie band, którzy dobrowolnie nie złożą broni, zostaną doszczętnie wytępieni, Naród ma bowiem dość przelewu krwi i pragnie wreszcie spokoju.

O

Obszarnicy – właściciele wielkich majątków ziemskich. Przed wojną 19 000 rodzin obszarniczych posiadało prawie połowę ziemi w Polsce. Obszarnicy stanowili, wraz z kartelami, z którymi byli ściśle związani, ostoję naszej reakcji, kierując faktycznie rządami w Polsce przed wrześniem 1939 r. Wysługując się Niemcom, dążą oni i dziś do skłócenia Polski ze Zw[iązkiem] Radzieckim. Przeprowadzenie reformy rolnej w Polsce oznacza całkowite zniesienie obszarnictwa i naprawienie odwiecznej krzywdy chłopa polskiego. Dlatego rozwścieczeni obszarnicy pchają reakcyjnych zamachowców do bratobójczego mordowania żołnierzy i oficerów polskich oraz działaczy demokratycznych.

Odbudowa Kraju – najważniejsze zadanie, stojące obecnie przed narodem polskim. Okupanci niemieccy pozostawili po sobie mogiły, ruiny i zgliszcza. W chwili wyzwolenia kraju stanęliśmy przed groźbą głodu, bezrobocia, inflacji, katastrofy gospodarczej. Dzięki wysiłkom Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego i Rządu Tymczasowego uniknęliśmy tych klęsk i szybciej niż inne państwa europejskie powracamy do normalnego życia. Uruchomiono już przemysł i transport, obsiano niemal całą ziemię uprawną, nie dopuszczono do spadku wartości pieniądza. Poprawia się aprowizacja kraju, odradza się dławione przez okupanta życie kulturalne. Podniesiono pierwsze kroki dla podniesienia z gruzów stolicy Polski – Warszawy. Pomimo ogromnych sukcesów wiele pozostaje jeszcze do zrobienia. Tylko maksymalny wysiłek całego narodu, tylko twórcza, ofiarna praca każdego Polaka pozwoli na szybkie zaleczenie ran wojennych.

Odrodzone Wojsko Polskie[52] – powstało w lipcu 1944 r. z połączenia 1 Armii Polskiej w ZSRR z Armią Ludową pod naczelnym dowództwem marszałka Roli-Żymierskiego. Wojsko Polskie, wyposażone w doskonałą broń, otrzymaną od Zw[iązku] Radzieckiego, liczy setki tysięcy najlepszych synów naszego narodu i szkoli dziesiątki tysięcy oficerów dla demokratycznego korpusu oficerskiego. Odrodzone Wojsko Polskie jest przepojone duchem demokratycznym. Pracę nad uświadomieniem obywatelskim i żołnierskim pro-

[52] Chodzi o jednostki utworzone przy Armii Czerwonej w 1943 r. Były to oddziały tworzone przez ZSRS bez zgody władz RP, choć złożone z jej obywateli. Następnie, na ziemiach polskich, zostały rozbudowane na zasadzie przymusowego poboru. Dowodzone były najpierw przez Zygmunta Berlinga, zdegradowanego za dezercję z WP, a po wchłonięciu jednostek komunistycznej AL – przez Michała Rolę-Żymierskiego. Pod władzą komunistów w powszechnym użyciu propagandowym był termin „Ludowe Wojsko Polskie". Były w pełni uzależnione od ZSRS pod względem politycznym, personalnym, organizacyjnym i taktycznym. Po wojnie stały się narzędziem wprowadzania systemu stalinowskiego w Polsce, mimo, że wcielani do szeregów Polacy w większości zachowywali przywiązanie do ideałów wolności i niepodległości swojego kraju oraz rzeczywiście chcieli walczyć przeciw Niemcom. W związku z tym szeregi poddane były intensywnej indoktrynacji politycznej oraz kontroli, a także działaniom represyjnym.

wadzą oficerowie polityczno-wychowawczy. Wojsko Polskie jest potężną siłą, stojącą na straży całości i nietykalności granic Rz[eczy]p[ospo]litej oraz porządku demokratycznego. Wojsko Polskie okryło się u boku Armii Czerwonej nieśmiertelną chwałą, wnosząc bohaterski wkład w wyzwolenie Ojczyzny. Wspaniale walcząc nad Pilicą, pod Warszawą, na Pomorzu, nad Odrą, Nissą i Bałtykiem oraz na terytorium Niemiec, Wojsko Polskie doszło wraz z Armią Czerwoną do Berlina i zatknęło zwycięski sztandar biało-czerwony w stolicy prusactwa, zmywając hańbę klęski 1939 r. i dając świadectwo żywotności i siły Polski demokratycznej. Wojsko Polskie jest związane nierozerwalnym braterstwem broni z Armią Czerwoną, z którą wspólnie przelewało krew.

Okupacja Niemiec – w wyniku bezwzględnej kapitulacji Niemiec hitlerowskich terytorium Rzeszy Niemieckiej zostało podzielone na strefy, okupowane przez cztery główne państwa koalicji antyhitlerowskiej: ZSRR, Anglię, St[any] Zjednoczone i Francję. Berlin jest wspólnie okupowany przez wojska tych czterech państw. W myśl umowy, zawartej dnia 5 czerwca br., władzę w Niemczech sprawuje Sojusznicza Rada Kontroli nad Niemcami, do której wchodzą: marsz. [Gieorgij] Żukow (ZSRR), gen. Eisenhower (Ameryka), marsz. Montgomery (Anglia) i gen. [Marie-Pierre] Koenig (Francja). Dalsze losy Niemiec zostaną zdecydowane na konferencji pokojowej.

Osadnictwo wojskowe – Rozkaz Naczelnego Dowódcy WP z dn. 7 VI br. przewiduje stworzenie nad granicą zachodnią specjalnej strefy osadnictwa wojskowego. W strefie tej rodziny wojskowe otrzymają działki ziemi podwójnej wielkości (10 hektarów), w najlepiej utrzymanych gospodarstwach poniemieckich. Wojsko wydzieli dla celów przesiedlenia środki transportowe i udzielać będzie wszelkiej pomocy. Osadnictwo wojskowe, które zapewnia dobrobyt rodzinom żołnierzy, jest wyrazem troski Rządu i Naczelnego Dowództwa o przyszłość bojowników o niepodległość. Już obecnie żołnierze zwalniani z wojska otrzymują prawo do osiedlania się na zachodzie. Stopniowo nastąpi osiedlanie dalszych grup. Osadnictwo nosi charakter dobrowolny.

Osóbka-Morawski Edward[53] – przewodniczący Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, później premier Rządu Tymczasowego, a obecnie premier Rządu Jedności Narodowej. Syn ślusarza. Od wczesnej młodości czynny członek PPS. Uczestnik obrony

[53] Edward Osóbka (od 1944 r. występujący jako Edward Osóbka-Morawski), ps. „Wasilewski" (1909–1997) – przed wojną członek PPS, w latach 1941–1944 członek rozłamowej partii Polscy Socjaliści, przekształconej w Robotniczą Partię Polskich Socjalistów (RPPS). Wbrew kierownictwu RPPS, odrzucającemu współpracę z PPR, nawiązał współpracę z komunistami i wszedł do KRN. Został w niej zastępcą przewodniczącego. Jego grupa przejęła następnie szyld RPPS, której ogłosił się przewodniczącym. Z woli Stalina zaczął występować pod nazwiskiem Morawski i został przewodniczącym PKWN. We wrześniu 1944 r. swoją partię bezprawnie przemianował na PPS, zawłaszczając szyld prawdziwej partii o tej nazwie. Został premierem i ministrem spraw zagranicznych w komunistycznym Rządzie Tymczasowym, a w czerwcu 1945 r. – premierem w TRJN. Po 1947 r. był ministrem administracji publicznej, potem został odsunięty od najważniejszych stanowisk w państwie. Do 1952 r. był posłem na Sejm RP z ramienia PZPR.

Warszawy w 1939 r. Podczas okupacji staje na czele Robotniczej Partii Polskich Socjalistów (RPPS), z której ramienia wchodzi do Krajowej Rady Narodowej. Obecnie przewodniczący Centralnego Komitetu Wykonawczego PPS. Odznaczony Krzyżem Grunwaldu I klasy.

P

„Piąta Kolumna"[54] – nazwa agentur hitlerowskich w różnych krajach. Prowadząc działalność szpiegowską i dywersyjną, rozbijając jedność narodów i walcząc z demokracją, torowała ona drogę hitleryzmowi. Rolę „Piątej Kolumny" odgrywają różne organizacje faszystowskie i reakcyjne (między innymi sanacja i endecja w Polsce). Hitlerowcy przygotowali „Piątą Kolumnę" do działalności podziemnej po klęsce Niemiec. Dlatego walka z wszelkimi agenturami faszyzmu nabiera obecnie ogólnego znaczenia.

Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego[55] – wyłoniony przez Krajową Radę Narodową 21 VII 1944 r. jako organ władzy wykonawczej na wyzwolonych terenach Polski. Manifest PKWN sformułował następujące zasady ustroju Polski demokratycznej: wolność polityczną, zniesienie obszarnictwa i przekazanie ziemi chłopom, przejęcie przez państwo własności poniemieckiej w przemyśle, zapewnienie należnych warunków bytu masom ludowym miast i wsi oraz upowszechnienie oświaty. Dzięki słusznej polityce zagranicznej PKWN zacieśnił więzy przyjaźni między Polską a Zw[iązkiem] Radzieckim. W uznaniu historycznych zasług w dziele odrodzenia państwowości polskiej, zgodnie z wolą całego Narodu, PKWN został przekształcony uchwałą Krajowej Rady Narodowej z 31 XII 1944 r. w Rząd Tymczasowy Rzeczypospolitej.

Polska Partia Robotnicza (PPR)[56] – powstała w podziemiu w styczniu 1942 r. Prowadząc od początku swego istnienia nieubłaganą walkę z najeźdźcą, stała na czele zbroj-

[54] „Piąta Kolumna" – określenie ukształtowane podczas hiszpańskiej wojny domowej (1936–1939). Według najczęściej podawanych wersji użyć go miał jeden z dowódców sił frankistowskich przygotowujących się do uderzenia na Madryt. W przemówieniu radiowym miał on stwierdzić, że cztery kolumny jego wojsk nacierają na stolicę Hiszpanii, a piąta kolumna czeka wewnątrz miasta na sygnał do uderzenia. Określenie „V kolumna" przeszło do publicystyki politycznej jako synonim wroga wewnętrznego – środowisk prowadzących ideologiczną i faktyczną dywersję, sabotaż oraz szpiegostwo na rzecz wroga.

[55] Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (PKWN) to powołane przez Stalina marionetkowe władze dla zajętych przez Armię Czerwoną obszarów Polski na zachód od Bugu. Utworzony 21 VII 1944 r. w Moskwie. Stalin postawił na jego czele Edwarda Osóbkę (jako przewodniczącego), który w rzeczywistości odgrywał drugoplanową rolę. Był podporządkowany wiceprzewodniczącej PKWN Wandzie Wasilewskiej, mającej wciąż bezpośredni dostęp do sowieckiego dyktatora. Dodatkowy nadzór nad działalnością PKWN sprawował Nikołaj Bułganin, formalnie jako akredytowany przedstawiciel ZSRS przy Komitecie. W propagandzie głoszono, że ukonstytuował się w kraju jako organ władzy powołany przez KRN, w rzeczywistości jego członkowie dotarli do Chełma (Lubelskiego) dopiero 27 VII 1944 r. Na przełomie lat 1944 i 1945 przekształcono go w tzw. Rząd Tymczasowy.

[56] Polska Partia Robotnicza faktycznie została utworzona latem 1941 r. w Moskwie. Sowieci wyznaczyli jej przywódców i działaczy, których – jako grupy organizatorskie – przerzucili drogą lotniczą do Generalnego Gubernatorstwa w celu odbudowy z różnych grupek komunistów nowej struktury, będącej narzędziem polityki ZSRS. Proces ten rozpoczęto na terenie GG w styczniu 1942 r. W celu zwiększenia

nego wysiłku narodu, za co była szczególnie prześladowana przez gestapo i polską reakcję. Organizacja bojowa PPR – „Gwardia Ludowa" – pierwsza wystąpiła do zbrojnej walki z Niemcami. PPR była współorganizatorem Krajowej Rady Narodowej i Armii Ludowej. Jest spadkobiercą rewolucyjnych tradycji polskich mas ludowych i orędownikiem jedności narodowej. Dzięki swemu patriotycznemu stanowisku podczas okupacji i zdecydowanie demokratycznej postawie, cieszy się ogromnym autorytetem w całym kraju. Przedstawiciele PPR z wicepremierem [Władysławem] Gomułką (Wiesławem) na czele zasiadają w Rządzie Jedności Narodowej.

Polska Partia Socjalistyczna (PPS)[57] – powstała w r[oku] 1892. W łonie PPS ścierały się zawsze dwa kierunki: demokratyczny i reakcyjny, przy czym grupa reakcyjna ([Tomasz] Arciszewski[58], [Jan] Kwapiński[59], [Zygmunt] Zaremba[60], [Kazimierz] Pużak[61] i in.) brała najczęściej górę w kierownictwie partii. Wynikiem polityki tej grupy było rozbicie i osłabienie ruchu demokratycznego w Polsce, co ułatwiało sana-

naboru nowych członków i ukrycia sprzeczności tych działań z formalnie obowiązującym paktem Sikorski–Majski, nakazano PPR podkreślać przywiązanie do polskości, ukrywać rzeczywistą proweniencję i podległość wobec Kominternu, a także akcentować robotniczy (a nie komunistyczny) charakter ugrupowania.

57 Polska Partia Socjalistyczna – istniejące od 1892 r. ugrupowanie socjalistyczne i niepodległościowe. W II Rzeczypospolitej najważniejsza partia robotnicza w Polsce, od 1926 r. w opozycji. Po 1939 r. funkcjonowała w konspiracji (pod kryptonimem: WRN – Wolność–Równość–Niepodległość) oraz na uchodźstwie. Współtworzyła Rząd RP i władze Polskiego Państwa Podziemnego. Na ziemiach zajętych przez Armię Czerwoną komuniści faktycznie uniemożliwili jej wyjście z konspiracji. Przeciwdziałali też jej połączeniu z „lubelską" PPS Osóbki, gdyż obawiali się zmajoryzowania tej partii przez niepodległościowych socjalistów, co z kolei groziło utratą kontroli komunistów nad tym ugrupowaniem. Zablokowali też próby jawnej rejestracji PPS pod nową nazwą (Polska Partia Socjal-Demokratyczna), podejmowane przez przedwojennego przewodniczącego Rady Naczelnej Zygmunta Żuławskiego. Część działaczy niepodległościowych wstąpiła do „lubelskiego" PPS. Przewodniczący prawdziwej PPS Kazimierz Pużak stał na czele podziemnego parlamentu (Rada Jedności Narodowej). Stał się, wraz z innymi politykami niepodległościowymi, ofiarą represji sowieckich i komunistycznych.

58 Zob. przypis 29.

59 Jan Kwapiński (1885–1964) – działacz PPS, poseł na Sejm RP, przedwojenny prezydent Łodzi. Po 1939 r. aresztowany przez NKWD i deportowany przez władze sowieckie do Jakucji. Uwolniony po układzie Sikorski–Majski, w 1942 r. wyjechał do Londynu. W latach 1942–1943 był ministrem skarbu, przemysłu i żeglugi; 1943–1944 wicepremierem, a w latach 1944–1947 ministrem skarbu w kolejnych rządach RP na obczyźnie.

60 Zygmunt Zaremba (1895–1967) – niepodległościowy socjalista, przed wojną członek władz PPS i poseł na Sejm RP. W czasie wojny jeden z przywódców konspiracyjnej PPS, działającej pod kryptonimem Wolność–Równość–Niepodległość. Reprezentował tę partię w podziemnej Radzie Jedności Narodowej. W marcu 1946 r. zagrożony aresztowaniem, wyjechał potajemnie na Zachód.

61 Kazimierz Pużak (1883–1950) – jeden z przywódców PPS, więziony w czasach carskich, współtwórca Centrolewu, krytyk pomysłów współpracy PPS z KPP. W czasie wojny jeden z organizatorów podziemnej PPS (Wolność–Równość–Niepodległość). Jako przewodniczący konspiracyjnego parlamentu – Rady Jedności Narodowej – został wraz z pozostałymi przywódcami Polski Podziemnej wywieziony podstępnie do Moskwy. Po powrocie do komunistycznej Polski ponownie aresztowany w 1947 r. Zmarł w komunistycznym więzieniu.

cji opanowanie i utrzymanie władzy w kraju. W czasie okupacji reakcyjni przywódcy PPS utworzyli tzw. grupę WRN (Wolność Równość Niepodległość), która otwarcie współdziałała z sanacją i endecją. W przeciwieństwie do nich patriotyczna część członków PPS zorganizowała się w Robotniczej Partii Polskich Socjalistów (RPPS), która była współorganizatorką Krajowej Rady Narodowej i Armii Ludowej. Po wyzwoleniu Polski odrodziła się jednolita PPS[62], która potępiwszy stanowisko grupy WRN, wchodzi w skład bloku czterech stronnictw demokratycznych. Zgodnie z tradycją zamordowanych przez Niemców wodzów PPS Barlickiego, Dubois, i dra Próchnika – zwolenników jednolitego frontu robotniczego – odrodzona PPS ściśle współpracuje z bratnią Polską Partią Robotniczą. Cały szereg działaczy PPS, którzy przez pewien okres stali na uboczu, obecnie czynnie popiera politykę partii (m.in. Jan Stańczyk i Zygmunt Żuławski). PPS posiada 6 przedstawicieli w Rządzie Jedności Narodowej z premierem Osóbką-Morawskim na czele.

Powstanie Warszawskie[63] – wywołane 1 VIII 1944 r. przez dowództwo AK na rozkaz „rządu" londyńskiego, bez porozumienia z sojusznikami, a przede wszystkim z Armią Czerwoną i Wojskiem Polskim. Klika londyńska chciała przy pomocy powstania upiec swoją pieczeń polityczną: zapisać wyzwolenie Warszawy na swój własny rachunek i pochwycić władzę. D[owódz]two AK oszukańczo głosiło, że wybuch powstania został uzgodniony z Armią Czerwoną. Powstańcy, zarówno żołnierze i oficerowie AK, jak AL, wierząc w celowość swej walki, wykazali niesłychaną odwagę i męstwo. Na barykadach Warszawy nastąpiło zbratanie wszystkich patriotów, bez różnicy przynależności organizacyjnej. Bohaterska walka trwała dwa miesiące, Armia Czerwona i Wojsko Polskie pomagały wydatnie powstańcom, zrzucając im broń i żywność. 1 Armia WP uporczywie forsowała Wisłę, ponosząc znaczne straty. Powstańcy mieli możliwość przedarcia się za Wisłę i połączenia się z Wojskiem Polskim, ale dowództwo AK, z hr. Borem-Komorowskim na czele, przeszkodziło temu i haniebnie skapitulowało. Niemcy, mszcząc się za powstanie, zniszczyli całkowicie Warszawę. Polska, gardząc przywódcami AK, którzy

[62] W dniach 10–11 IX 1944 r. na terenach zajętych przez ZSRS i formalnie administrowanych przez PKWN zorganizowano zjazd, na którym „Robotniczą Partię Polskich Socjalistów", z Edwardem Osóbką na czele, bezprawnie ogłoszono Polską Partią Socjalistyczną.

[63] Powstanie Warszawskie – zbrojne wystąpienie AK przeciwko Niemcom w dniach od 1 VIII do 2 X 1944 r. Jego celem było wyzwolenie stolicy i odbudowa struktur niepodległej Polski. W ten sposób próbowano wymusić na Sowietach respektowanie praw Polaków do niepodległego bytu państwowego, a na aliantach zachodnich – realną ochronę tych praw, zagrożonych ze strony imperializmu sowieckiego. ZSRS umożliwił Niemcom stłumienie Powstania. Niemcy i Sowieci, po swoich stronach frontu, zwalczali oddziały AK idące na pomoc Warszawie. Do września 1944 r. Stalin wstrzymywał zwiększenie efektywnej pomocy Zachodu dla Powstania, odmawiając zgody na lądowanie alianckich samolotów na sowieckich lotniskach. Potem – ze względów propagandowych – pozorował jego wsparcie w ostatniej fazie jego walki. Powstanie zakończyło się kapitulacją po 63 dniach walk. W jego trakcie zginęło 18 tys. żołnierzy. Niemcy przeprowadzali także masowe mordy ludności cywilnej, a później systematycznie rabowali i niszczyli miasto.

działali w imię własnych interesów, czci mężnych uczestników powstania, którzy wpisali jedną z najpiękniejszych kart w historię bohaterstwa i niezłomności naszego narodu.

Proces „szesnastu”[64] – proces 16-tu polskich przywódców reakcyjnych w Moskwie, z Okulickim na czele, oskarżonych o zbrodniczą działalność na tyłach Armii Czerwonej. Oskarżeni przyznali się do winy i ujawnili, że działali zgodnie z rozkazami „rządu” londyńskiego. Ich działalność, jak z własnych ich słów wynika, przynosiła korzyści Niemcom. W procesie zapadły wyroki, skazujące winnych na kary od 3-ch miesięcy do 10 lat więzienia. Trzech oskarżonych uniewinniono. Proces odsłonił prawdziwe oblicze reakcyjnego „rządu” londyńskiego, który krzyczał o swym patriotyzmie i dążeniu do przyjaznych stosunków z ZSRR, a w rzeczywistości kazał zabijać żołnierzy Armii Czerwonej i pomagał Niemcom.

R

Raczkiewicz Władysław[65] – przed wrześniem 1939 r. minister spraw wewnętrznych, wojewoda i marszałek Senatu z ramienia sanacji. Zatwardziały reakcjonista, bezprawnie mianowany „prezydentem” przez dezertera Mościckiego. Obecnie, wobec likwidacji

[64] Tak zwanym proces szesnastu, w którym Sowieci oskarżali przywódców Polskiego Państwa Podziemnego, był zwieńczeniem kilkumiesięcznych bezprawnych działań ZSRS, rozpoczętych upozorowanym zaproszeniem ich na rozmowy polityczne. Na początku 1945 r. przywódcy podziemia poszukiwali sposobów złagodzenia sowieckiego terroru okupacyjnego oraz zapewnienia bezpieczeństwa żołnierzom AK i urzędnikom państwa podziemnego. Z tego powodu podziemny parlament – Rada Jedności Narodowej – oficjalnie ogłosił, że przyjmuje decyzje konferencji w Jałcie. Zrobiono to po długich dyskusjach, nie widząc innej szansy na uniknięcie dalszego wyniszczenia narodu oraz chcąc wykorzystać jałtańskie obietnice wolnych wyborów dla odzyskania suwerenności państwowej. 21 II 1945 r. RJN oficjalnie zadeklarowała gotowość do przystąpienia do rokowań w sprawie utworzenia nowego rządu, zgodnie z postanowieniami Wielkiej Trójki. Zaproszenie na rozmowy utwierdziło stronę polską w przekonaniu o możliwości kompromisu tym bardziej, że Sowieci zagwarantowali pełne bezpieczeństwo jej przedstawicielom. 27 i 28 III 1945 r. Sowieci podstępnie aresztowali i wywieźli do Moskwy wszystkich zaproszonych, będących pod ich opieką. Złamali w ten sposób elementarne zasady obowiązujące w stosunkach międzynarodowych. Po intensywnym śledztwie, w czerwcu 1945 r. zorganizowano w Moskwie zainscenizowany, pokazowy proces. Zapadłe w nim wyroki również miały spełniać rolę propagandową, jako pokaz sowieckiej „praworządności”. Dlatego – inaczej niż w przypadku „zwyczajnych” procesów sowieckich – nie szermowano karą śmierci. Wydano wyroki pozbawienia wolności od lat 10 (Leopold Okulicki) i 8 (Jan S. Jankowski), przez kilkuletnie i roczne (Adam Bień, Stanisław Jasiukowicz, Kazimierz Bagiński, Kazimierz Pużak i sądzony oddzielnie Antoni Pajdak), po kilkumiesięczne (Stanisław Mierzwa, Józef Chaciński, Eugeniusz Czarnowski, Zbigniew Stypułkowski, Franciszek Urbański, Aleksander Zwierzyński). Pokazowo ogłoszono także uniewinnienia (Kazimierz Kobylański, Józef Stemmler, Stanisław Michałowski). Nie zmienia to faktu, że proces był propagandową farsą i wyrazem opartego na przemocy bezprawia w stosunkach międzypaństwowych. Po procesie Jankowski, Okulicki i Jasiukowicz ponieśli śmierć w sowieckich więzieniach.

[65] Raczkiewicz Władysław (1885–1947) – przed wojną kilkakrotnie minister spraw wewnętrznych, a także wojewoda nowogródzki, wileński, krakowski i pomorski, senator z list Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem (BBWR), marszałek Senatu, prezes Światowego Związku Polaków z Zagranicy. 30 IX 1939 r. został Prezydentem RP na uchodźstwie. Ze względu na okupację Polski przez ZSRS nie mógł powrócić do kraju po wojnie. Zgodnie z konstytucją kwietniową urząd piastował również po wycofaniu przez USA i Wielką Brytanię uznania władz RP w Londynie oraz nawiązaniu relacji dyplomatycznych z TRJN. Zmarł na białaczkę 6 VI 1947 r.

„rządu" londyńskiego, zakończył swą karierę[66]. Próbuje jeszcze bruździć przeciw prawowitemu rządowi polskiemu w Warszawie.

Rady Narodowe[67] – (wojewódzkie, miejskie, powiatowe, gminne, gromadzkie) – demokratyczne organy władzy odrodzonej Rzeczypospolitej. Złożone z przedstawicieli partii politycznych, związków zawodowych, organizacji społecznych i stowarzyszeń młodzieży, posiadają one szerokie uprawnienia w zakresie kontroli urzędników państwowych (wojewodów, starostów, wójtów), samorządu itd. Rady Narodowe zapewniają udział najszerszych warstw społeczeństwa w sprawowaniu władzy.

Rady Zakładowe – wprowadzone w Polsce demokratycznej, dają robotnikom prawa współgospodarzy przedsiębiorstw. Rady zakładowe, wybierane przez wszystkich pracowników fabryki, kopalni, huty itp., mają za zadanie: 1) wykonywanie nadzoru nad warunkami pracy, 2) zatwierdzanie norm pracy i regulaminu, 3) współdziałanie z zarządem fabryki w zakresie zaopatrywania robotników, 4) pośredniczenie w zatargach między kierownictwem a pracownikami, 5) kontrolowanie przyjmowania i zwalniania pracowników. Rada składa co najmniej raz na 3 miesiące sprawozdanie ze swej działalności na ogólnym zebraniu robotników. Działalność Rad nie może jednak naruszać zasady jednolitości kierownictwa przedsiębiorstwem, które spoczywa w rękach dyrektora.

Rasizm[68] – brednia, wymyślona przez hitlerowców o wyższości jednej rasy nad drugą i o przewadze rasy niemieckiej nad wszystkimi innymi. Służy to Niemcom do wywoływania wzajemnej nienawiści między narodami. Polaków Niemcy zaliczali do rasy niewolników, której przeznaczeniem jest zginąć, lub, w najlepszym wypadku, wiecznie służyć „niemieckim panom".

Reakcja[69] – znaczy wstecznictwo, zacofanie. Obóz reakcji występuje przeciwko postępowi, walczy o władzę i przywileje dla garstki możnych, kosztem upośledzenia nędzy i ciemnoty

[66] Nie nastąpiła wtedy ani likwidacja rządu RP na uchodźstwie, ani urzędu prezydenta. Rząd, pod przewodem premiera Tomasza Arciszewskiego, działał w dalszym ciągu. Władysław Raczkiewicz był prawowitym prezydentem RP do śmierci w roku 1947.

[67] Wprowadzenie przez komunistów rad narodowych było faktycznie likwidacją samorządności terytorialnej. Określenie „rada narodowa" było nawiązaniem do brzmienia w języku rosyjskim nazwy *narodnyj sowiet*, chociaż w dokładnym tłumaczeniu oznaczało to rady ludowe. Nazwę, odnoszącą się do pojęcia narodu, przyjęto jako wpisującą się w promowanie rzekomo narodowego i patriotycznego charakteru władzy komunistów. W latach 1944–1945 tworzono rady przez polityczną kooptację pod kontrolą Sowietów i komunistów. Wolnych wyborów nie urządzono ani wtedy, ani później. Odrodzenie samorządu terytorialnego nastąpiło po zakończeniu istnienia PRL, w maju 1990 r.

[68] Rasizm nie był autorskim wynalazkiem Hitlera ani NSDAP. Ideologiczne hasła, głoszące wyższość jednych ras nad innymi, były rozpowszechniane już wcześniej, m.in. w imperiach kolonialnych państw europejskich w XIX w. Stały się podstawą ludobójstwa w Niemieckiej Afryce Południowo-Zachodniej, której władze doprowadziły do wymordowania większości ludów Herero i Nama. Natomiast Hitler wprowadził teorie rasowe do katalogu ideologii i programu działania totalitarnej Rzeszy Niemieckiej.

[69] Reakcja – jeden z najczęściej eksploatowanych terminów w propagandzie komunistycznej, z reguły przypisywany przeciwnikom politycznym komunistów ze wszystkich zwalczanych przez nich obozów i środowisk politycznych.

szerokich mas. Najjaskrawszym wyrazem reakcji jest faszyzm. Polska reakcja doprowadziła do klęski wrześniowej 1939 roku, a potem, zgrupowawszy się wokół tzw. „rządu" londyńskiego, usiłowała bezskutecznie hamować walkę o wyzwolenie kraju, idąc na rękę hitleryzmowi. Resztki tych hitlerowskich najmitów do dzisiaj prowadzą gdzieniegdzie bandycką robotę, zabijając zza węgła żołnierzy polskich i radzieckich, działaczy demokratycznych i niewinną ludność. Walka z reakcją jest walką o spokój i ład wewnętrzny, którego tak pragnie cały naród.

Reforma Rolna[70] – przekazanie ziemi obszarniczej służbie folwarcznej, bezrolnym, małorolnym i średniorolnym chłopom. Obłudnie obiecywana i nigdy nieurzeczywistniona w czasie rządów reakcyjnych. Dopiero na mocy dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 IX 1944 r. ziemia obszarnicza została poddana reformie rolnej. Do dnia 1 VI 1945 r. (nie licząc Ziem Odzyskanych) 360 000 rodzin chłopskich i fornalskich otrzymało 1 300 000 ha ziemi, na której dawniej tuczyło się 5500 rodzin obszarniczych. Poza tym czekają na chłopa polskiego ogromne obszary ziemi na zachodzie. Reforma rolna otwiera przed wsią szerokie drogi materialnego i kulturalnego rozwoju. Chłopi przeprowadzili podział ziemi przy czynnej pomocy robotników miejskich oraz przedstawicieli odrodzonego Wojska Polskiego.

Reformy Społeczne – przemiany, dokonywane w celu poprawy położenia szerokich rzesz narodu. Jedynie państwo demokratyczne zdolne jest do przeprowadzenia prawdziwych, głębokich reform społecznych. Do takich reform należą: reforma rolna, objęcie przez państwo wielkiego przemysłu, stworzenie rad zakładowych, bezpłatne szkolnictwo i inne, które obecnie są urzeczywistniane w Polsce. Reformy te stanowią podstawę dla osiągnięcia lepszej przyszłości drogą zbiorowego wysiłku i pracy.

Repatriacja[71] – powrót do Ojczyzny. Repatriacja obejmuje wszystkich obywateli polskich, którzy w czasie wojny znaleźli się poza granicami kraju. Już obecnie wracają obywatele polscy zza Bugu i ze wschodnich terenów Niemiec. Zgodnie z umową, zawartą między Polską a ZSRR[72], jeszcze w ciągu roku bieżącego powrócą Polacy z głębi Rosji, w pierwszym rzędzie rodziny wojskowych. Dzięki staraniom Rządu Polskiego możność powrotu otrzymują także wszyscy Polacy, znajdujący się obecnie w Niemczech

[70] Na ziemiach na zachód od Bugu, zajętych przez Armię Czerwoną, PKWN narzucił ludności 6 IX 1944 r. dekret o reformie rolnej, który przewidywał wywłaszczenie wszystkich majątków powyżej 50 ha (a na wybranych obszarach – powyżej 100 ha) bez odszkodowań. Ze względów propagandowych komuniści rozdzielali uzyskaną w ten sposób ziemię pomiędzy jak największą liczbę chłopów, tworząc małe, zaledwie kilkuhektarowe gospodarstwa rolne. Celem tych działań było rozbicie niezależnej od państwa, w większości patriotycznej warstwy ziemiańskiej i pozyskanie poparcia jak najliczniejszej grupy ilości pozyskanych w ten sposób chłopów.

[71] Zob. przypis 21.

[72] W tym wypadku jest mowa o umowach zawartych 6 VII 1945 r. pomiędzy rządem sowieckim a zależnym od niego, uprzednio powołanym i wciąż zdominowanym przez komunistów, pozakonstytucyjnym Tymczasowym Rządem Jedności Narodowej. Nadużyciem jest nazywanie tego aktu umową pomiędzy Polską a ZSRS. Tego rodzaju umowy w imieniu państwa polskiego mogły podpisywać tylko legalne władze RP na uchodźstwie.

Zach[odnich], Francji, Anglii, Ameryce, Palestynie i innych krajach, zarówno ludność cywilna, jak i wojskowi. Ciężki okres powojenny stwarza poważne trudności dla repatriacji. Pomimo to rząd i społeczeństwo czynią wszystko, by zapewnić repatriantom jak najlepsze warunki w czasie drogi i po powrocie. Przyłączenie ziem zachodnich daje możliwość odpowiedniego urządzenia się milionom repatriantów.

Rewolucja Październikowa[73] – dokonana w Rosji przez szerokie masy narodu 7 listopada (według starego kalendarza 25 października) 1945 r. [tak w oryginale. Powinno być 1917], pod wodzą partii komunistycznej, kierowanej przez Lenina i Stalina. Po obaleniu zmurszałego caratu nastąpiło zniesienie władzy kapitalistów i obszarników oraz objęcie władzy przez rady delegatów robotniczych i chłopskich. Rewolucja zerwała z polityką ucisku innych narodów, uprawianą przez carat i uznała prawo wszystkich narodów, m.in. narodu polskiego, do samodzielnego bytu państwowego. Zwycięstwo Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej w znacznym stopniu przyczyniło się do powstania niepodległej Polski.

Rokossowski Konstanty[74] – Marszałek Związku Radzieckiego, dowódca 2 Frontu Białoruskiego. Wojska, pozostające pod jego dowództwem, wyzwoliły Lublin, Pragę i Pomorze oraz sforsowały Odrę. Odznaczony krzyżem Virtuti Militari I klasy. Nagrodzony najwyższym radzieckim orderem wojskowym Zwycięstwa.

Roosevelt Franklin (Ruzwelt)[75] – od 1932 r. prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. W listopadzie 1944 r. wybrany na to stanowisko po raz 4. Zwalczał hitleryzm i faszyzm. Widział we współpracy ze Zw[iązkiem] Radzieckim gwarancję zwycięstwa nad Niemcami oraz trwałego pokoju i pomyślności dla narodów świata. Jeden z najwybitniejszych współczesnych mężów stanu. Zmarł nagle 12 kwietnia 1945 r., okrywając żałobą wszystkie narody sprzymierzone.

Rząd Jedności Narodowej[76] – powołany w czerwcu 1945 r. przez Prezydenta Krajowej Rady Narodowej, Bolesława Bieruta. Stanowi rozszerzenie Rządu Tymczasowego przez

[73] Rewolucja październikowa – rozpoczęty w listopadzie 1917 r. przewrót bolszewicki w Rosji, który zapoczątkował budowę totalitarnego państwa komunistycznego. Zatrzymanie bolszewickiej ofensywy w bitwach warszawskiej i niemeńskiej w 1920 r. uchroniło niepodległość Polski.

[74] Konstanty Rokossowski (1896–1968) – marszałek ZSRS, dowódca 1 Frontu Białoruskiego, a od listopada 1944 r. – 2 Frontu Białoruskiego, których jednostki zajmowały ziemie polskie. W 1945 r. na Kremlu nie było jeszcze planów skierowania go do komunistycznej Polski w roli dowódcy i polityka. Był natomiast od 1945 r. dowódcą Północnej Grupy Wojsk Sowieckich, czyli stacjonujących w Polsce wojsk okupacyjnych, z siedzibą w Legnicy. W 1949 r. został, w celu ogłoszenia go „marszałkiem Polski", wicepremierem i ministrem obrony narodowej.

[75] Franklin Delano Roosevelt (1882–1945) – prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej w latach 1932–1945. Od 1943 r. realizował politykę ustępstw wobec Stalina. Zmarł w trakcie pełnienia urzędu prezydenta 12 IV 1945 r. Zastąpił go wiceprezydent Harry Truman.

[76] O powołaniu Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej (TRJN) zadecydowali przedstawiciele ZSRS, Wielkiej Brytanii i USA na konferencji w Jałcie w lutym 1945 r. Wcześniej Stalin w zajętym przez Armię Czerwoną kraju uznawał tylko stworzony przez siebie *de facto* komunistyczny Rząd Tymczasowy. Sowiecki przywódca nie zamierzał dopuścić do powrotu prawowitego rządu i prezydenta RP, uznawanego przez Zachód i większość krajów świata za jedyną reprezentację Polski. W Jałcie zdecydowano,

włączenie w jego skład szeregu wybitnych działaczy demokratycznych z kraju i zagranicy. Premierem Rządu Jedności Narodowej został przewodniczący PKWN, a później premier Rządu Tymczasowego, Edward Osóbka-Morawski, wicepremierami – Władysław Gomułka (Wiesław) i Stanisław Mikołajczyk. Rząd Jedności Narodowej będzie dalej kontynuował demokratyczną linię polityczną PKWN i Rządu Tymczasowego. Cały świat, z Anglią i St[anami] Zjednoczonymi na czele, uznaje Rząd Jedności Narodowej za jedyny prawowity rząd polski. Zniknął z powierzchni ziemi znienawidzony przez naród reakcyjno-faszystowski „rząd" londyński. Polska, zjednoczona pod sztandarami demokracji, zajmuje na arenie międzynarodowej należne jej miejsce i staje się ważnym czynnikiem utrzymania pokoju w Europie. Utworzenie Rządu Jedności Narodowej stanowi zwycięstwo demokracji, zwycięstwo całego narodu polskiego i sromotną klęskę reakcji. Naród polski, zjednoczony wokół tego rządu, wytężoną pracą zaleczy rany wojenne i zbuduje gmach wolnej i potężnej Rzeczypospolitej.

„Rząd" londyński[77] – grupa reakcyjnych emigrantów, którzy uprawiali starą politykę sanacji – klika bankrutów politycznych, odwołujących się do bezprawnej, faszystowsko-dyktatorskiej konstytucji z kwietnia 1935 r. Idąc na lep propagandy hitlerowskiej, doprowadził w r[oku] 1943 do zerwania stosunków ze Zw[iązkiem] Radzieckim. Wiązał się z najbardziej reakcyjnymi, hitlerofilskimi grupami politycznymi innych krajów. Służył niewczesnym apetytom obszarników i wielkich magnatów kartelowych, którzy raz na zawsze zniknęli z powierzchni życia polskiego. Usiłował wywołać nową „trzecią" wojnę. Przeszkadzał jak mógł w odbudowie kraju. Wszyscy uczciwi Polacy odwrócili się od „rządu" reakcji londyńskiej i poparli demokratyczny Rząd Jedności Narodowej w Warszawie, uznany obecnie przez cały świat. „Rząd" londyński zakończył swój haniebny żywot. Jego kierownicy, z Raczkiewiczem i Arciszewskim na czele, zostali wyrzuceni poza nawias życia polskiego.

że Rząd Tymczasowy zostanie rozszerzony o przedstawicieli środowisk niepodległościowych z kraju i z emigracji. Zachód zobowiązał się do nawiązania z nim stosunków dyplomatycznych oraz wycofania uznania dla prawowitych władz RP. Tak pomyślany rząd powinien jak najszybciej przygotować wolne wybory. Na podstawie porozumień moskiewskich z czerwca 1945 r. w jego składzie znalazł się Stanisław Mikołajczyk jako wicepremier. Po utworzeniu TRJN komuniści, nie mając szans na zwycięstwo w wolnych wyborach, rozpoczęli działania zmierzające do maksymalnego opóźnienia ich terminu, przygotowując finalnie operację ich całkowitego sfałszowania w 1947 r.

77 Chodzi w rzeczywistości o prawowitą Radę Ministrów RP na uchodźstwie, powoływaną przez urzędującego prezydenta Władysława Raczkiewicza. Władze te reprezentowały konstytucyjną i państwowo-prawną ciągłość Polski odrodzonej w 1918 r. Funkcjonowały we Francji, a następnie w Londynie, stojąc na czele walki o odbudowę niepodległego bytu Rzeczypospolitej. Na skutek polityki Stalina i obecności Armii Czerwonej w Polsce ani rząd, z premierem Tomaszem Arciszewskim na czele, ani prezydent Władysław Raczkiewicz nie mogli powrócić do kraju. Jednak kontynuowali działalność mimo nawiązania przez USA i Wielką Brytanię stosunków dyplomatycznych z pozakonstytucyjnym, zdominowanym przez ludzi Stalina TRJN. Dla Polaków w kraju i w czasie okupacji niemieckiej i potem, pod rządami sowieckimi i komunistycznymi, był ważnym punktem odniesienia w dążeniach niepodległościowych.

S

Sanacja[78] – nazwa odłamu polskiej reakcji spod znaku Piłsudskiego i Rydza-Śmigłego. Pochwyciwszy w maju 1926 r. władzę za pomocą zbrojnego zamachu, zaprowadziła w Polsce rządy dyktatorskie. W r[oku] 1935 gwałtem i oszustwem narzuciła konstytucję, rabującą narodowi wszelkie prawa demokratyczne. Sanacja popierała obszarników i magnatów kartelowych, powodując w Polsce coraz większe, w porównaniu z innymi krajami, zacofanie przemysłu i rolnictwa. Ze swoim ministrem Beckiem na czele pomagała Niemcom w przeprowadzeniu ich planów zaborczych wobec Austrii, Czech i Litwy. Prowadząc wrogą politykę wobec Zw[iązku] Radzieckiego i przeciwstawiając się utworzeniu koalicji antyhitlerowskiej, doprowadziła do osamotnienia Polski w chwili najazdu hitlerowskiego na nasze ziemie. Nie przygotowała wojskowo Polski do wojny z Niemcami. Gdy naród polski bohatersko walczył, dygnitarze sanacyjni haniebnie uciekli za granicę. Na emigracji utworzyli samozwańczy „rząd" londyński, trwoniąc złoto Banku Polskiego oraz działając na szkodę Polski. Wraz z likwidacją tego „rządu" sanacja straciła ostatecznie grunt pod nogami. Choć jeszcze próbuje szkodzić, jest rzeczą jasną, że wysiłki jej spełzną na niczym.

Sikorski Władysław[79] – generał dywizji, wybitny wojskowy i polityk. Szef Sztabu Generalnego w 1921–1922 r., premier i dwukrotnie minister spraw wojskowych przed 1926 r. Prześladowany przez sanację, przebywał na emigracji we Francji. Po klęsce wrześniowej stanął na czele rządu w Paryżu, potem w Londynie. Organizator polskich sił zbrojnych na Zachodzie. Dążył do zbliżenia z Rosją, zawierając sojusz z ZSRR w 1941 r. W ostatnim okresie swojego życia nie potrafił przeciwstawić się naciskowi reakcji emigracyjnej, która zaprzepaściła płody jego trudów i doprowadziła do zerwania stosunków polsko-radzieckich. Zginął w tajemniczych okolicznościach w katastrofie samolotowej 4 lipca 1943 r. Po jego śmierci reakcja całkowicie opanowała tzw. „rząd" londyński. Pomimo niektórych jego błędów, naród polski czci pamięć gen. Sikorskiego jako szczerego i gorącego patrioty oraz wybitnego męża stanu.

---

[78] Sanacja to potoczna nazwa obozu rządzącego w Polsce po przewrocie majowym 1926 r. Nazwa pochodziła od hasła sanacji moralnej, czyli uzdrowienia życia publicznego w Polsce. Utworzony w ramach tego obozu Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem (BBWR) wygrał wybory w 1928 r., zdobywając 28 proc. głosów, a także w 1930 r. (44 proc.). Doprowadził do uchwalenia konstytucji kwietniowej w 1935 r. Po śmierci Józefa Piłsudskiego w 1935 r. szczególną rolę w ramach tego obozu odgrywali Edward Rydz-Śmigły i prezydent RP Ignacy Mościcki. W 1936 r. polityczną emanacją sanacji stał się Obóz Zjednoczenia Narodowego.

[79] Władysław Sikorski (1881–1943) – generał broni WP. W okresie II Rzeczypospolitej m.in. premier (1922–1923) i minister spraw wojskowych (1923–1924). Po przegranej wojnie obronnej w 1939 r. mianowany premierem rządu RP na uchodźstwie i Naczelnym Wodzem. Zginął w katastrofie koło Gibraltaru 4 VII 1943 r. Był jedną z postaci uosabiających nadzieje Polaków na odzyskanie pełnej niepodległości po II wojnie światowej.

Spółdzielczość – polega na zrzeszaniu się drobnych wytwórców lub spożywców dla prowadzenia wspólnej działalności gospodarczej (spółdzielnie rolnicze, rzemieślnicze, handlowe, pożyczkowe) i przynosi równocześnie korzyści tak poszczególnym udziałowcom, jak i całemu społeczeństwu. Spółdzielczość posiada warunki prawdziwego rozwoju tylko w państwie demokratycznym. W Polsce demokratycznej spółdzielczość odegra wielką rolę. Obok starych spółdzielni, przeważnie handlowych, powstaje cały szereg nowych, m.in. spółdzielnie Samopomocy Chłopskiej. Obecnie ruch spółdzielczy został ujednolicony. Spółdzielnie gminne, będące pod zarządem Związku Samopomocy Chłopskiej, wchodzą do powiatowego związku spółdzielni „Społem". Związek „Społem" jest wobec tego centralną organizacją spółdzielców polskich.

Spychalski Marian[80] – generał dywizji, zastępca Naczelnego Dowódcy dla Spraw Polityczno-Wychowawczych. Syn robotnika łódzkiego. Inżynier architekt. Podczas okupacji brał udział w opracowaniu planów odbudowy Warszawy. Równocześnie był jednym z kierowników walki zbrojnej z Niemcami, jako Szef Sztabu, a potem członek d[owódz]twa Gwardii Ludowej. Zorganizował pierwsze tajne posiedzenie Krajowej Rady Narodowej, z ramienia której wszedł do Naczelnego Dowództwa Armii Ludowej. Od października 1944 r. był Prezydentem m.stoł. Warszawy. Odznaczony krzyżem Grunwaldu II klasy i krzyżem Virtuti Militari.

Stalin Józef [81] – wódz narodów radzieckich. Budowniczy potęgi gospodarczej, politycznej, militarnej i kulturalnej Zw[iązku] Radzieckiego. Przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych (Premier) ZSRR oraz Naczelny Dowódca Armii Czerwonej. Pod jego kierownictwem Armia Czerwona zadała śmiertelne ciosy Niemcom, ratując świat przed tyranią hitlerowską. Za mężne i nieugięte kierownictwo obroną kraju w najcięższych dniach inwazji niemieckiej nadano mu tytuł Bohatera Związku Radzieckiego.

[80] Marian Spychalski (1906–1980) – przedwojenny działacz komunistyczny, od 1942 r. jeden z głównych działaczy stalinowskiej konspiracji w ramach PPR, „szef sztabu" komunistycznej Gwardii Ludowej, od września 1944 do marca 1945 r. wyznaczony przez komunistów na funkcję „prezydenta Warszawy", od stycznia 1945 r. członek Biura Politycznego KC PPR, od marca 1945 r. zastępca naczelnego dowódcy „ludowego" WP do spraw polityczno-wychowawczych i II wiceminister obrony narodowej, od października 1945 do 1949 r. – I wiceminister obrony narodowej. W tym czasie był współodpowiedzialny za stalinowski terror w wojsku, potem, w ramach wewnętrznych porachunków w obozie władzy, sam także był więziony, w latach 1950–1956. Po uwolnieniu został najpierw szefem Głównego Zarządu Polityczno-Wychowawczego WP, potem ministrem obrony narodowej i przewodniczącym Rady Państwa. W 1963 r. mianowany w PRL „marszałkiem Polski".

[81] Józef Stalin, właśc. Józef Dżugaszwili (1879–1953) – jeden ze współpracowników Lenina i organizatorów zbrojnego przewrotu bolszewickiego w 1917 r. Sekretarz generalny KC WKP(b) od 1922. Po śmierci Lenina stopniowo przejmował pełnię władzy dyktatorskiej w ZSRS. Współtwórca sowieckiego totalitaryzmu. Odpowiedzialny za masowy terror i zbrodnie. W czasie wojny przywódca ZSRS, Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych i Przewodniczący Państwowego Komitetu Obrony. Doprowadził do aneksji wschodnich ziem RP przez ZSRS, uniemożliwił odbudowę niepodległego państwa polskiego oraz stworzył system w pełni zależnych od niego komunistycznych państw satelickich.

Za zwycięskie zakończenie wojny dwukrotnie odznaczony najwyższym radzieckim orderem Zwycięstwa. Mianowany ostatnio Generalissimusem Związku Radzieckiego (najwyższy stopień wojskowy w Armii Czerwonej). Wielki przyjaciel Polski, wciela w życie swoje przyrzeczenie, że „Zw[iązek] Radziecki uczyni wszystko, aby umocnić przyjaźń polsko-radziecką i wszelkimi środkami przyczyni się do odbudowania silnej i niepodległej Polski". Wielki mąż stanu, cieszący się ogromnym autorytetem we wszystkich krajach demokratycznych.

Stańczyk Jan[82] – stary działacz PPS i związków zawodowych. Był członkiem „rządu" londyńskiego do grudnia 1944 r. Obecnie powrócił do kraju i objął tekę ministra Pracy i Opieki Społecznej w Rządzie Jedności Narodowej. Członek Centralnego Komitetu Wykonawczego PPS.

Stronnictwo Demokratyczne[83] – grupuje w swoich szeregach postępową inteligencję polską. Wincenty Rzymowski – prezes stronnictwa – zajmuje stanowisko ministra Spraw Zagranicznych Rządu Jedności Narodowej.

Stronnictwo Ludowe[84] – powstało w r[oku] 1931 drogą połączenia różnych odłamów ruchu chłopskiego. Część przywódców stronnictwa zajmowała nie dość zdecydowane stanowisko opozycyjne wobec sanacji. Podczas okupacji grupy te nadal zajmowały pozycję chwiejną, chociaż duża część członków stronnictwa i Batalionów Chłopskich aktywnie walczyła z okupantem i popierała najbardziej demokratycznych przywódców, którzy weszli w skład Krajowej Rady Narodowej. W odrodzonej Polsce Stronnictwo Ludowe stało się masową, demokratyczną partią chłopską. Obecnie wszyscy ludowcy, nawet tacy, którzy jak Witos, Mikołajczyk i in. trzymali się dotychczas na uboczu, stanęli w szeregach demokratycznego frontu narodowego, w sojuszu z PPR, PPS i Stronnictwem Demokratycznym. W skład Rządu Jedności Narodowej wchodzi 5 ludowców z wicepremierem Mikołajczykiem na czele. Wincenty Witos został wiceprezydentem Krajowej Rady Narodowej.

---

[82] Jan Stańczyk (1886–1953) – niepodległościowy polityk socjalistyczny, przedwojenny poseł na Sejm RP, w latach 1939–1944 minister pracy i opieki społecznej w rządzie RP na uchodźstwie. Porozumiał się z grupą Osóbki, wszedł w skład zdominowanego przez komunistów TRJN jako minister pracy i opieki społecznej. W 1948 r. został członkiem PZPR.

[83] W celu tworzenia politycznego wrażenia szerokiego poparcia społecznego dla władz osadzonych w Polsce przez Stalina, 24 IX 1944 r. utworzono w Lublinie Stronnictwo Demokratyczne, którego przewodniczącym został działacz Związku Patriotów Polskich, kierownik resortu kultury i sztuki PKWN oraz jego przedstawiciel w Moskwie Wincenty Rzymowski. Było to w rzeczywistości ugrupowanie w pełni zależne od PPR.

[84] W dniach 17–18 IX 1944 r. Stronnictwo Ludowe „Wola Ludu", stworzone przez komunistów, w pełni zależne od PPR i działające na ziemiach zajętych przez Armię Czerwoną, przemianowano na Stronnictwo Ludowe. Była to część polityki przywłaszczania szyldów realnie istniejących partii politycznych. Prawdziwe Stronnictwo Ludowe oficjalnie działało na emigracji oraz w podziemiu i było jednym z filarów Polskiego Państwa Podziemnego.

T

Tito-Broz Józef[85] – Marszałek. Wódz narodu jugosłowiańskiego. Przewodniczący Jugosłowiańskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, Dowódca Narodowo-Wyzwoleńczej Armii Jugosławii. Wbrew zdradzieckiej polityce jugosłowiańskiej reakcji i zbrodniczej działalności Michajłowicza[86], faszystowskiego „ministra" rządu emigracyjnego, prowadził nieustępliwą walkę z Niemcami. Dzięki ścisłemu sojuszowi ze Zw[iązkiem] Radzieckim i szczerze demokratycznej polityce wewnętrznej, osiągnął duże sukcesy w walce z okupantem i w budowie demokratycznego państwa jugosłowiańskiego. Obecnie Premier i Minister Obrony Narodowej rządu jugosłowiańskiego, uznanego przez wszystkie państwa sprzymierzone.

Truman Harry[87] – prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, następca zmarłego prezydenta Roosevelta. Wybitny działacz partii demokratycznej, wybrany wiceprezydentem Stanów Zjednoczonych w listopadzie 1944 r. Kontynuuje politykę jedności mocarstw koalicji demokratycznej, zapoczątkowaną przez Roosevelta. Wyrazem tej polityki jest spotkanie Trumana, Stalina i Churchilla w Poczdamie pod Berlinem.

Tymczasowy Rząd Narodowy Rz[eczy]p[ospo]litej[88] – powołany przez Krajową Radę Narodową 31 XII 1944 r. W jego skład wchodzili przedstawiciele czterech polskich partii demokratycznych, reprezentujących najszersze warstwy społeczeństwa. Rząd Tymczasowy ma historyczne zasługi w dziele wyzwolenia całości ziem polskich – w oparciu o sojusz i pomoc Zw[iązku] Radzieckiego. Zbudował zręby odrodzonej państwowości polskiej. Otoczył troskliwą opieką rosnące siły Wojska Polskiego. Podjął trudne i wielkie zadanie

[85] Josip Broz-Tito (1892–1980) – przywódca komunistycznej partyzantki w Jugosławii. Ogłoszony marszałkiem i przewodniczącym Narodowego Komitetu Wyzwolenia Jugosławii. Przywódca władz komunistycznych w tym kraju.

[86] Gen. Dragoljub Mihailović, ps. „Draża" (1893–1946) – jugosłowiański dowódca i polityk, obrońca Jugosławii w 1941 r. Został ministrem wojny w rządzie Królestwa Jugosławii na uchodźstwie. Działał w kraju, w którym był dowódcą partyzantki niepodległościowej (do 1944 r.). Walczył przeciwko chorwackim ustaszom i Niemcom. Zwalczał także partyzantkę komunistyczną. Później podjął walkę także z oddziałami sowieckimi i komunistycznymi. Skazany na śmierć przez komunistyczny rząd Jugosławii, został rozstrzelany w lipcu 1944 r.

[87] Harry S. Truman (1884–1972) – prezydent Stanów Zjednoczonych w latach 1945–1953. Wcześniej, od stycznia 1945 r., był wiceprezydentem w administracji Franklina D. Roosevelta. Początkowo kontynuator jego polityki ustępstw wobec Stalina, później autor doktryny powstrzymywania komunizmu.

[88] Na mocy decyzji Stalina dotychczas istniejący na ziemiach zajętych przez Armię Czerwoną PKWN został 31 XII 1944 r. przemianowany na tzw. Rząd Tymczasowy Rzeczypospolitej Polskiej. Na jego czele stał – podobnie jak w PKWN – Edward Osóbka, ogłoszony prezesem Rady Ministrów. Jego pierwszym zastępcą („wiceprezesem Rady Ministrów") był Władysław Gomułka. Organ ten w dalszym ciągu był zdominowany przez komunistów i był marionetkowym narzędziem Moskwy. Formalnie, oprócz ZSRS, został uznany jedynie przez Czechosłowację i Jugosławię. Francja wymieniła z nim swoich przedstawicieli. W Jałcie zadecydowano, że ten organ zostanie rozszerzony o polityków ze środowisk rzeczywiście niepodległościowych z kraju i z uchodźstwa i uzyska uznanie państw Zachodu pod nazwą Rządu Jedności Narodowej.

odbudowy gospodarczej Polski i odbudowy stolicy – Warszawy. Przeprowadził reformę rolną. Objął administracją polską Ziemie Zachodnie, zagrabione nam ongiś przez Niemców. Przez zawarcie paktu przyjaźni, wzajemnej pomocy i współpracy powojennej, zacieśnił więzy przyjaźni między Polską a Zw[iązkiem] Radzieckim. W czerwcu r[oku] b[ieżącego], zgodnie z uchwałą Konferencji Krymskiej, przekształcony został w Rząd Jedności Narodowej przez wprowadzenie w jego skład działaczy demokratycznych z kraju i zagranicy.

TUR[89] (Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego) – socjalistyczna organizacja młodzieży, prowadząca działalność oświatowo-kulturalną i polityczną. Reprezentowana w Krajowej Radzie Narodowej.

U

UNRRA[90] (Junra) – Administracja Narodów Zjednoczonych dla Pomocy i Odbudowy. Powstała w r[oku] 1943 i ma na celu okazanie pomocy krajom zniszczonym w czasie wojny, przez dostarczenie im żywności, odzieży, surowców przemysłowych itd. Dostarczone przez UNRRA towary będą musiały być później opłacone. Dotychczas pomoc UNRRA dla Polski była nieznaczna, m.in. wskutek zdradzieckiej polityki tzw. „rządu" londyńskiego. Obecnie Polska powinna otrzymywać zwiększoną ilość towarów UNRRA.

W

„Wici"[91] – Związek Młodzieży Wiejskiej Rz[eczy]p[ospo]litej Polskiej – organizacja młodzieży ludowej. Współpracuje z innymi związkami młodzieży demokratycznej (ZWM, TUR). Prowadzi pracę polityczną i kulturalną na wsi. Posiada przedstawicieli w Krajowej Radzie Narodowej.

Witos Wincenty[92] – wybitny przywódca Stronnictwa Ludowego. Chłop z Wierzchosławic, powiatu tarnowskiego. Kilkakrotny premier Polski przed majem 1926 r. Osadzony

[89] Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego (TUR) to organizacja kulturalna i oświatowa, stworzona przez niepodległościowych socjalistów w 1923 r.. Prokomunistyczna grupa Edwarda Osóbki jesienią 1944 r. zaczęła odtwarzać TUR, już pod kontrolą komunistów.

[90] United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA), czyli Administracja Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy i Odbudowy powołana została w Waszyngtonie 9 XI 1943 r. Około 80 proc. pomocy UNRRA kierowano do Europy, większość do Austrii, Czechosłowacji, Grecji, Włoch, Jugosławii i Polski. Przypisywanie prawowitym władzom RP na uchodźstwie negatywnej roli w dystrybucji UNRRA dla Polaków jest wymysłem propagandowym komunistów, którzy chcieli stopniowo ograniczać pomoc kapitalistycznej Ameryki. Po pewnym czasie zamknięto biuro UNRRA w Warszawie. Komunistyczna propaganda zaczęła odcinać się od pomocy USA, uznając ją za narzędzie wpływów politycznych.

[91] Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici" powstał w 1928 r. Działał do 1939 r. Reaktywowany w Polsce zajętej przez Sowietów, w 1944 r. Istniał do 1948 r., kiedy to został wcielony do stalinowskiego Związku Młodzieży Polskiej.

[92] Wincenty Witos (1874–1945) – trzykrotny premier RP, przywódca PSL „Piast" i Stronnictwa Ludowego. Od 1933 r. na emigracji w Czechosłowacji. Po wybuchu wojny aresztowany przez Niemców, w 1941 r.

przez Piłsudskiego w Brześciu i skazany na kilkuletnie więzienie. Przebywał przez dłuższy czas na emigracji w Czechosłowacji, skąd powrócił przed wybuchem wojny. W czasie okupacji znajdował się w kraju. Obecnie stanął w szeregach frontu demokratycznego i objął stanowisko wiceprezydenta Krajowej Rady Narodowej.

Z

Zaolzie[93] – część Śląska Cieszyńskiego, o większości [ludności] polskiej, przyłączona siłą do Czechosłowacji w r[oku] 1919. W r[oku] 1938 sanacyjny rząd [Edwarda] Rydza-Śmigłego i [Józefa] Becka wystąpił zbrojnie w sprawie Zaolzia, czym pomógł Hitlerowi do rozbioru Czechosłowacji i do okrążenia Polski od południa. Polska demokratyczna, potępiając politykę Becka, domaga się zwrotu polskiego Zaolzia, zgodnie z zasadą samostanowienia narodów.

Związek Patriotów Polskich w ZSRR[94] – demokratyczna organizacja, jednocząca Polaków w Zw[iązku] Radzieckim. ZPP zorganizował Armię Polską w ZSRR. Prowadzi

zwolniony. Następne lata spędził w rodzinnych Wierzchosławicach. 31 III 1945 r. aresztowany przez NKWD. Wywieziono go na wcielone do ZSRS ziemie wschodnie RP, m.in. do Brześcia nad Bugiem. Różnymi metodami namawiano go do współpracy z komunistami. Odmawiał jednoznacznie. W związku z przygotowaniami do utworzenia TRJN został przywieziony do Wierzchosławic i zwolniony. Nie przyjął oferowanej mu przez komunistów funkcji wiceprzewodniczącego KRN. Sprawę poruszono w raporcie ambasady brytyjskiej z 18 VIII 1945 r. „Witos wyjaśnił, że odmówił objęcia stanowiska w prezydium KRN dlatego, że to ciało znajduje się pod kontrolą zagraniczną, wykonywaną przez Bieruta. […] Witos woli nie brudzić sobie tym rąk i czekać na dalszy rozwój wydarzeń". Od sierpnia 1945 r. do śmierci Witos był formalnie prezesem Polskiego Stronnictwa Ludowego.

93 Obszar zamieszkany w większości przez Polaków. Po agresji czechosłowackiej w 1919 r. i po niekorzystnych dla Polski decyzjach mocarstw zachodnich podzielony wzdłuż przepływającej przez Cieszyn rzeki Olzy. W rezultacie po stronie czechosłowackiej pozostały zwarte obszary, zamieszkane przez Polaków. W 1938 r. Polska, wykorzystując kryzys państwa czechosłowackiego, zażądała zwrotu Zaolzia. Po zgodzie władz w Pradze obszar ten został przyłączony do Polski. W 1945 r. komuniści wykorzystywali kwestię granicy na Śląsku Cieszyńskim i postulowali ponowne przyłączenie Zaolzia do Polski w celu budowy wizerunku nowych władz jako z uporem walczących o każdy skrawek polskiego terytorium. Komuniści nagłaśniali swoją rzekomą nieustępliwość w sprawie Zaolzia m.in. w prasie. Polityka ta stała w jaskrawej sprzeczności z ich wcześniejszym działaniem na rzecz sowieckiego zaboru niemal całej wschodniej połowy Polski.

94 Związek Patriotów Polskich (ZPP) – organizacja utworzona na polecenie Stalina jako narzędzie politycznej rozgrywki przeciw władzom RP w ramach koalicji alianckiej. Jego nazwę osobiście wymyślił Stalin. Na czele związku stanęła Wanda Wasilewska. Później przyznawała ona w zaufanym gronie, że była to „organizacja jeszcze nie istniejąca, miała już swoją nazwę i swój organ [prasowy „Wolna Polska"]". Po zerwaniu stosunków dyplomatycznych z legalnymi władzami RP 25 IV 1943 r. ZSRS wykorzystał ZPP i Wasilewską do firmowania utworzenia przy Armii Czerwonej oddziałów złożonych z Polaków. W celach propagandowych udawano, że utworzenie tych jednostek jest oddolną inicjatywą ZPP. Na polecenie Stalina Wasilewska napisała wniosek w tej sprawie „w imieniu ZPP". W czerwcu 1943 r. zorganizowano zjazd tej organizacji i ceremonialnie wybrano jego władze, w zgodzie z zaplanowanym wcześniej scenariuszem. Później ZPP podporządkowano instytucje charytatywne, działające wcześniej pod opieką polskich placówek dyplomatycznych. W 1943 r. ZPP spełnił zadania, do których został powołany. Później został przeniesiony na dalszy plan polityki Stalina.

akcję pomocy materialnej i pracę kulturalną wśród Polonii radzieckiej. Wychowuje młodzież w duchu narodowym, organizując polskie szkoły i domy dziecięce. Twórczynią i przewodniczącą ZPP jest wybitna pisarka i działaczka społeczna – Wanda Wasilewska[95].

Związek Socjalistycznych Republik Rad (ZSRR)[96] – potężne państwo, zajmujące 1/6 część świata, o rozwiniętym przemyśle, nowoczesnym rolnictwie i wysokim poziomie kultury. Powstało na miejscu dawnej, zacofanej Rosji carskiej w następstwie Rewolucji Październikowej. ZSRR jest dobrowolnym związkiem 16 republik narodowych. Wytężone budownictwo gospodarcze, w myśl planów pięcioletnich, zmieniło do gruntu oblicze kraju i przygotowało go do odparcia najazdu hitlerowskiego. Zw[iązek] Radziecki niósł przez 3 lata cały niemal ciężar wojny z Niemcami. Wspaniałym wysiłkiem narodu i bohaterskiej Armii Czerwonej złamał potęgę hitleryzmu. Polska zawdzięcza Zw[iązkowi] Radzieckiemu swoje wyzwolenie. ZSRR pomógł nam stworzyć Wojsko Polskie. ZSRR w całej rozciągłości popiera nasze prawa do granic na Odrze i Nissie. Niesie pomoc w odbudowie Warszawy i uruchomieniu zniszczonego przemysłu. Przyjaźń polsko-radziecka jest gwarancją naszego bezpieczeństwa i pokojowego rozwoju. Sojusz polsko-radziecki został zacieśniony przez pakt przyjaźni, wzajemnej pomocy i współpracy powojennej.

Związek Samopomocy Chłopskiej[97] – masowa organizacja chłopska. Władze jej wybierane są przez ogólne zebrania członków. Zadaniem Związku jest zagospodarowa-

[95] Wanda Wasilewska (1905–1964) – pisarka i publicystka, działaczka socjalistyczna i komunistyczna. Po napaści ZSRS na Polskę 17 IX 1939 r. zamieszkała we Lwowie, gdzie objęła nieformalne kierownictwo nad grupą polskich i ukraińskich komunistów. Po osobistych spotkaniach ze Stalinem w 1940 r. została członkiem Rady Najwyższej ZSRS. W 1941 r. przyjęta formalnie do Wszechzwiązkowej Partii Komunistycznej (bolszewików). Była najważniejszym wykonawcą poleceń Stalina w sprawach polskich. Po agresji Niemiec na ZSRS w randze pułkownika służyła w Głównym Zarządzie Politycznym Armii Czerwonej. W 1943 r., na polecenie Stalina, ogłosiła istnienie ZPP. Formalnie stała na jego czele aż do 1946 r. Odegrała także ważną rolę w tworzeniu złożonych z Polaków jednostek, podległych Armii Czerwonej. W 1944 r. została członkiem Centralnego Biura Komunistów Polskich, a następnie wiceprzewodniczącą PKWN, w którym faktycznie odgrywała kluczową rolę. Funkcję tę pełniła do grudnia 1944 r. Po 1945 r. nie zdecydowała się wrócić do Polski, osiedliła się na stałe w Kijowie. Zmarła 29 VII 1964 r.

[96] Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich został utworzony przez bolszewików 30 XII 1922 r. Przedstawianie go jako dobrowolnego związku państw było propagandowym przykryciem dla jego polityki imperialnej. W 1939 r. państwo to formalnie obejmowało 11 republik związkowych. W czasie II wojny światowej wcielono do niego nowe obszary. Wstępem do tego był pakt Ribbentrop–Mołotow, zawarty w sierpniu 1939 r. Na podstawie jego zapisów po wybuchu II wojny światowej ZSRS przyłączył się do niemieckiej i słowackiej agresji na Polskę. Anektował wówczas ponad połowę terytorium RP (ponownie niemal wszystkie te ziemie zagarnął w 1944 r.). W wyniku agresji na Finlandię w marcu 1940 r. utworzono Karelo-Fińską SRS. W sierpniu 1940 r. po aneksji Bessarabi i państw bałtyckich ogłoszono utworzenie Mołdawskiej, Litewskiej, Łotewskiej i Estońskiej SRS. W ten sposób w 1945 r. oficjalnie w skład ZSRS wchodziło 16 republik związkowych.

[97] Związek Samopomocy Chłopskiej (ZSCh) powołano oficjalnie na zorganizowanym w Lublinie Kongresie Chłopskim Ziem Wyzwolonych (30–31 XII 1944 r.). Miał być masową organizacją zawodową i przedstawicielstwem polskich chłopów. Początkowo trudno było komunistom przejąć pełną kontrolę nad jego funkcjonowaniem. Wiele lokalnych komórek organizacji było blisko związanych z PSL. Z czasem władze

nie resztówek podworskich (młynów, gorzelni, pasiek itd.), okazanie pomocy słabszym gospodarstwom w ziarnie siewnym, w sprzężaju, maszynach rolniczych, paszy i materiałach budowlanych. Związek organizuje zbyt produktów rolnych i dostarcza wsi artykułów przemysłowych, narzędzi rolniczych i nawozów sztucznych. Pracę gospodarczą prowadzi za pomocą spółdzielni gminnych. Działalność Związku Samopomocy Chłopskiej jest ważnym czynnikiem budowy nowej wsi polskiej oraz podniesienia jej dobrobytu i kultury.

Związek Walki Młodych[98] – demokratyczna organizacja młodzieżowa, zasłużona w walce z Niemcami w czasie okupacji. Prowadzi działalność polityczną, społeczną, gospodarczą i kulturalną wśród młodzieży. Posiada swoich przedstawicieli w Krajowej Radzie Narodowej.

Związki Zawodowe[99] – bezpartyjne, masowe organizacje robotników i pracowników poszczególnych zawodów, mające na celu obronę ich interesów. W państwie prawdziwie demokratycznym Związki Zawodowe biorą udział w organizacji życia gospodarczego i dążą do podwyższenia wydajności pracy i zwiększenia rozmiarów wytwórczości w interesie ogółu. W Polsce demokratycznej Związki Zawodowe posiadają szerokie prawa. Naczelnym organem polskiego ruchu zawodowego jest Tymczasowa Komisja Centralna Związków Zawodowych.

Ż

Żukow Jerzy[100] – Marszałek Zw[iązku] Radzieckiego, zastępca Naczelnego Dowódcy Armii Czerwonej i dowódca 1 Frontu Białoruskiego, w którego składzie walczyła 1 Armia WP. Zdobywca Berlina. Wchodzi z ramienia ZSRR do Sojuszniczej Rady Kontroli nad Niemcami. Dwukrotnie nagrodzony najwyższym radzieckim orderem wojskowym „Zwycięstwa". Za kierownictwo operacjami wojennymi, które doprowadziły do wyzwolenia Warszawy i Zachodniej Polski, odznaczony przez Krajową Radę Narodową krzyżem „Virtuti Militari" I klasy.

uczyniły go w pełni dyspozycyjnym narzędziem politycznym, wykorzystywanym m.in. w promowaniu kolektywizacji wsi. O likwidacji ZSCh zdecydował Komitet Centralny PZPR w 1956 r.

98 Związek Walki Młodych – młodzieżowa część konspiracji komunistycznej, której istnienie PPR ogłosiła w 1943 r. Na ziemiach zajętych przez Armię Czerwoną działał jako oficjalna młodzieżowa przybudówka PPR. W 1948 r. przekształcony w Związek Młodzieży Polskiej.

99 Ze względów propagandowych we wrześniu 1944, pod egidą PKWN, komuniści utworzyli Radę Związków Zawodowych, a w listopadzie 1944 r. powołali Tymczasową Komisję Centralną Związków Zawodowych. Dekret z dnia 6 II 1945 r. wprowadzał we wszystkich zakładach zatrudniających powyżej 20 pracowników Rady Zakładowe, złożone z przedstawicieli związków zawodowych. Na wzór sowiecki komuniści chcieli stwarzać pozory istnienia samorządu pracowniczego po to, żeby go w całości kontrolować.

100 Georgij Żukow (1896–1976) – marszałek ZSRS, jako I zastępca naczelnego wodza Stalina koordynował operacje Armii Czerwonej m.in. pod Stalingradem i dowodził szturmem na Berlin. Był dowódcą 1 Frontu Ukraińskiego (od marca do maja 1944 r.) i 1 Frontu Białoruskiego (od listopada 1944 do maja 1945 r.), których jednostki zajmowały ziemie polskie. Później został m.in. ministrem obrony ZSRS.

Żymierski Michał[101] **(„generał Rola")** – Marszałek Polski. Odznaczony wielokrotnie orderem „Virtuti Militari" i „Krzyżem Walecznych" oraz innymi polskimi i zagranicznymi orderami. Za zasługi bojowe w walce z Niemcami nagrodzony „Krzyżem Grunwaldu" I klasy. Za zwycięskie zakończenie wojny odznaczony wielką wstęgą orderu „Virtuti Militari" I klasy. Minister Obrony Narodowej, Naczelny Dowódca Wojska Polskiego. Działalność niepodległościową rozpoczął we wczesnej młodości jeszcze przed wojną 1914 r. Otoczony miłością żołnierzy za męstwo i okazywaną im troskliwość, jako dowódca 2 pułku Legionów organizuje spisek i protest wojskowy II brygady przeciw Niemcom. W bitwie z trzema dywizjami austriackimi pod Rarańczą przedziera się na czele II brygady Legionów przez front austriacki. Dowodzi bitwą z Niemcami pod Kaniowem. W r[oku] 1924, jako wybitny znawca wojskowy, jest z[astęp]cą szefa administracji dla spraw uzbrojenia armii, co odpowiada stanowisku wiceministra spraw wojskowych. W listopadzie 1924 r. zostaje mianowany generałem brygady. Podczas przewrotu majowego 1926 r., zdając sobie sprawę z antydemokratycznego charakteru tego przewrotu, jest organizatorem oporu zbrojnego przeciw zamachowi. Prześladowany i ścigany za to przez sanację, chroni się do Francji, skąd powraca przed wybuchem wojny 1939 roku. W czasie okupacji niemieckiej oddaje swoją wiedzę i doświadczenie wojskowe walce zbrojnej z Niemcami. Od 1 I 1944 r. dowodzi Armią Ludową, przy czym dla skoordynowania akcji partyzanckich organizuje Sztab Główny Armii Ludowej i odbywa inspekcje oddziałów partyzanckich. Dekretem Krajowej Rady Narodowej mianowany zostaje 21 lipca 1944 r. Naczelnym Dowódcą Wojska Polskiego.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Krawędź ciemności. Zapis rozmowy z pierwszym premierem Polski Ludowej Edwardem Osobką-Morawskim, oprac. A. Goral, Warszawa 1989.

[101] Michał Żymierski, wcześniej Łyżwiński, ps. „Rola" (1890–1989) – w latach dwudziestych generał WP, zastępca szefa Administracji Armii do spraw Uzbrojenia. Za przyjęcie wysokich łapówek w zamian za kontrakt na dostawy sprzętu dla WP został osądzony, prawomocnie zdegradowany oraz skazany na 5 lat więzienia. Od 1932 r. współpracownik wywiadu sowieckiego, był wykorzystany przez Kreml w czasie wojny. Od 1944 r. był naczelnym dowódcą komunistycznej AL. Został wyznaczony przez Stalina na stanowisko kierownika Resortu Obrony Narodowej PKWN i „naczelnego dowódcę Wojska Polskiego". W 1945 r. ogłoszony przez komunistów „marszałkiem Polski". W komunistycznym Rządzie Tymczasowym i – potem – w TRJN był z ramienia PPR ministrem obrony narodowej. W 1946 r. formalnie stanął na czele Państwowej Komisji Bezpieczeństwa, koordynującej akcję zwalczania podziemia niepodległościowego. W latach 1953–1955 więziony w ramach wewnętrznych porachunków w łonie partii komunistycznej. Po powrocie Gomułki do władzy w 1956 r. mianowany wiceprezesem Narodowego Banku Polskiego.

Protokoł obrad KC PPR w maju 1945, oprac. A Kochański, Warszawa 1992.
Słowniczek polityczny dla żołnierzy, Warszawa 1945.

OPRACOWANIA

Bregman A., *Dzieje pustego fotela. Konferencja w San Francisco i sprawa polska (1945–1946)*, Warszawa 2009.
Główny Urząd Kontroli Prasy 1945–1949, oprac. D. Nałęcz, Warszawa 1994.
Gogol B., *„Fabryka fałszywych tekstow". Z działalności Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Gdańsku w latach 1945–1958*, Warszawa 2012.
Kersten K., *Przymusowe przemieszczenia ludności – proba typologii* [w:] *Utracona ojczyzna. Przymusowe wysiedlenia, deportacje i przesiedlenia jako wspolne doświadczenie*, red. H. Orłowski, A. Sakson, Poznań 1996.
Korkuć M., *Polityka orderowa PRL* [w:] *PRL wobec historii*, red. P. Skibiński, T. Wiścicki, Warszawa 2009.
Korkuć M., *Związek Sowiecki czy Radziecki? Sowiety czy rady? Uwagi na temat terminologii opisującej porewolucyjne państwo bolszewikow*, „Arcana" 2014, nr 6.
Leszkowicz T., *Spadkobiercy Mieszka, Kościuszki i Świerczewskiego. Ludowe Wojsko Polskie jako instytucja polityki pamięci historycznej*, Warszawa 2022.
Marciniak W., *Uwagi o genezie polsko-radzieckiej umowy repatriacyjnej z 6 lipca 1945 r.*, „Acta Universitstis Lodzensis, Folia Historica" 2013, nr 91.
Poksiński J., *Siły zbrojne wobec ugrupowań niepodległościowych w Polsce w latach 1944–1956* [w:] *Wojna domowa czy okupacja? Polska po roku 1944. Materiały z sesji zorganizowanej na Zamku Krolewskim w Warszawie 6 listopada 1997 przez Światowy Związek Armii Krajowej*, red. A. Ajnenkiel, Wrocław–Warszawa–Krakow 1998.
Torańska T., *Oni*, Londyn 1985.
Wójcicki B., *Prawda o Katyniu*, Warszawa 1953.

Netografia

Doroszewski W., *Słownik Języka Polskiego*, on-line: https://sjp.pwn.pl/doroszewski/cudzyslow;5418135, dostęp 20 III 2026 r.
Museum of the Prime Minister, hasło: *Clement Attlee*, https://www.museumofpm.org/prime-ministers/clement-attlee/, dostęp 3 VI 2026 r.
Słownik języka polskiego PWN, https://sjp.pwn.pl/slowniki/wyzwolenie.html, dostęp 22 IV 2026 r.

MACIEJ KORKUĆ (ur. 1969) – doktor, historyk. Pracownik Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie, adiunkt na Uniwersytecie Ignatianum w Krakowie. Autor artykułów naukowych i popularnonaukowych oraz autor, współautor i wydawca wielu publi-

kacji zwartych z zakresu dziejów podziemia niepodległościowego, reżimów totalitarnych, zbrodni przeciw ludzkości oraz historii Polski i Europy w XX w.

MACIEJ KORKUĆ (born 1969) – PhD, historian. Currently at the Branch of the Institute of National Remembrance in Cracow, assistant professor at the Jesuit Ignatianum University in Cracow. Author of several academic and popular-science articles, as well as author and co-author of numerous publications in the field of the independence underground movement, totalitarian regimes, crimes against humanity, and 20th-century Polish and European history.